

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА. Ч. 24.

Відповідає за редакцію: Володимир Гнатюк.

Ч. 209
КРАДЕНЕ ЩАСТЕ

драма з сільського життя в 5 діях.

Івана Франка.

Друге видане.

У ЛЬВОВІ, 1901.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарського.

О п о в і с т к а.

„Українсько-руська Видавнича Спілка“ видала доси отсі книжки :

В першій серії „Белетристичній Бібліотеці“ :

Ціна в короновій вал.

1. Стефан Ковалів. Дезертир і інші оповідани	1.60	К
2. Іван Франко. Поєми	1.60	„
3. Ольга Кобилянська. Покора і інші оповід.	1.40	„
4. Гю де Мопасан. Дика пані і інші оповідання	1.30	„
5. І. Франко. Полуйка і ин. борисл. оповідання	1.40	„
6. Наталія Кобринська. Дух часу і інші оповід.	1.60	„
7. Кнут Гамсун. Голод, роман	2.20	„
8. Леся Українка. Думи і мрії. Поезії	1.60	„
9. Стефан Ковалів. Громадські промисловці	1.60	„
10. Уїлліям Шекспір. Гамлет, принц данський	1.80	„
11. Генрик Понтоннідан. Із хат. Оповідання	1.40	„
12. Богдан Лепкий. З життя. Оповідання	1.20	„
13. Гергарт Гауптман. Візник Геншель	1.60	„
14. М. Коцюбинський. В путях шайтана. Оповід.	1.60	„
15. Уїлліям Шекспір. Приборкана гоструха	1.40	„
16. Панас Мирний. Лихі люди	1.40	„
17. Короленко. Судний день	1.20	„
18. У. Шекспір. Макбет	1.60	„
19. К. Гуцков. Уріэль Акоста	1.40	„
20. У. Шекспір. Коріолян	1.80	„
21. Михайло Яцків. В царстві Сатани	1.60	„
22. Панас Мирний. Морозенко	0.90	„
23. Лесь Мартович. Нечитальник	1.60	„
24. Михайло Коцюбинський. По людському	2.00	„
25. В. Оркан. Скапаций сьвіт	1.00	„
26. Василь Стефаник. Дорога	1.60	„
27. У. Шекспір. Юлій Цезар	1.60	„
28. Л. Толстой. Відроджене, (3 томи)	3.60	„
29. К. Гавлічек Боровский. Вибір поезий	1.60	„
30. Ф. Заревич. Хлопська дитина	1.80	„

6 3542

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА ВІБЛІОТЕКА. Ч. 24.

(2 пр.)

Відповідає за редакцію: Володимир Гнатюк.

Ч. 309

УКРАДЕНЕ ЩАСТЕ

драма з сільського життя в 5. діях.

Івана Франка.

Друге видане.

У Львові 1901.

з ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.
підварадом К. Беднарського.

Ду 202

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И 37 105

11.15432

ДІЄВІ ОСОБИ.

Микола Задорожний, чоловік літ 45,
невеликого росту, похилий, рухи по-
вільні.

Анна, його жінка, молодиця літ 25.

Михайло Гурман, жандарм, високий,
здоровий мущина літ 30.

Олекса Бабич, селянин, літ 40, сусіда
Миколи.

Настя, його жінка, літ 35.

Війт, селянин літ 50.

Шльома, арендар.

Селяне, селянки, парубки і дівчата, му-
зики і т. і.

Діє ся коло 1870 року в підгірськiм селі
Незваничах.

ДІЯ ПЕРША.

Нутро сільської хати. Ніч. На дворі чути шум вітру, сніг бе о вікна. В печі горить огонь, при нїм горшки. Анна і Настя порають ся коло печи. На лаві, на ослоні, на припічку і на печи дівчата і парубки, одні прядуть, другі мотають пряжу на мотовилах; на серед хати при стільці один парубок плете рукавиці, другий на коливороті крутить шнур.

Ява перша.

Парубки, дівчата, Анна і Настя.

Парубки і дівчата (співають):

Ой там за горою, та за кремінною
Не по правді жиє чоловік з жоною.
Вона йому стелить білу постеленьку,
А він їй готує дротяну нагайку.
Біла постеленька порохом припала,
Дротяна нагайка біле тіло рвала.
Біла постеленька порохом присіла,
Дротяна нагайка кровю обкипіла.

Настя (перериває, махаючи стиркою) Та тьфу
на вас! Що се ви вигадали такої

плаксивої! Мов по покійнику голосять.

1. Парубок (регоче ся). Ага, а у вас мурашки по шкірі забігали.

Настя. Тю на тебе та на твою голову! Ти гадаєш, що я твого тата жінка, що небіжка ніколи з синців не виходила.

1. Парубок. Го-го, мій тато небіжчик усе говорив: як чоловік жінки не бе, то в ній утроба гние.

2. Парубок. О, твій тато добрий циркулик був. Він і хлопам умів кров пускати.

1. Парубок. І задармо! То также щось варто!

Настя. Та повинні-сте стидати ся хоть тут, у тій хаті таке говорити та співати. Пек, осина! То так! як би, не при хаті кажучи, злого духа при малій дитині згадав. Тут ангели божі літають, одна хата в цілім селі, де сьвятий сунокій та згода та лад та любов — а ви якесь таке завели, що гидко і в губу брати.

1. Дівчина. Та не бійте ся, тітко, ми своєю співанкою сьвятих ангелів із хати не виполошимо.

Настя. А ти відки се знаєш? А може як раз виполошите? Знаєш, як старі люде кажуть: не викликай вовка з ліса. А то буває таке, що як у злу годину скажеш кому лихе слово, то воно зараз сповнить ся. Мої небіжка мамуня розповідали, що раз один такий...

1. Парубок. Та пипоть вам на язик! Ідїть до печи та глядїть, чи швидко ті вареники будуть, бо далї Микола з міста приїде та нас понаганяє до дому.

Настя. Ади, який швидкий. Не бій ся, вареники будуть. Гляди тїлько, щоб ти свою рукавицю доплїв. (Іде до печі.)

1. Дївчина. Ну, кінчим, сестрички, тоту співанку. Вона дуже красна. А така жалісна, аж плакати хоче ся.

Анна (від печі). Почекайте - но ви, як за-муж повиходите, та на своїх плечах того добра зазнаєте, то вам ще й не так плакати захоче ся.

Дївчата. От тобі й на! А ви се відки знаєте? Хиба ви сего зазнали?

Анна. Ну, я не про себе говорю. А в тїм що зазнала, то досить менї знати, та Богу.

Дівчата (хвилю мовчать, потім починають спі-
вати):

Ой мужу-ж мій, мужу, не бий мене дуже,
В мене тіло біле, болить мене дуже.
Пусти-ж мене мужу в вишневий садочок,
Най я собі урву рожевий квіточок,
Урву рожу-квітку тай пуцу на воду:
Плини, плини, роже-квітко, аж до мого роду.
Плини, плини квітко, плини по Дунаю,
Як побачиш мою неньку, приплини до краю.

Настя (тимчасом повиймала вареники, відці-
дила їх, полила їх олієм, посолила і ставить
на столі). Ну, годі вам співати! Ки-
дайте роботу! Вареники на столі!
(Парубки і дівчата покидають роботу і з ве-
селим гамором сідають за стіл і їдять. Настя
з Анною коло печі; вона відсипала собі також
вареників і сідає на припічку, обернена до стола
плечима). Ну, кумо, помагай і ти!

Анна (глядить до вікна). Господи, яка там
шаруга! Коли-б тільки наші де з до-
роги не збили ся!

Настя. Не бій ся, їм не першина

Анна. Не знаю, але мені так чогось
лячно, так чогось сумно, як коли-б
якесь велике нещасте надомною за-
висло.

Настя. Та я то, немого, виджу. Цілий
день як сама не своя ходиш. Тай
уже сама собі міркую, чого би тобі

журити ся? Живеш, як у Бога за дверми...

А н н а. Я?

Н а с т я. Чоловіка маєш доброго, тихого, роботящого, що трохи не молить ся до тебе.

А н н а. (зітхає). Та що то з того!

Н а с т я (тихійше). Ага, ти про те, що дїтий не маєш. Не бій ся, Бог ласкав, будуть іще.

А н н а (махає рукою). Ей, я не про те!

Н а с т я. А про що-ж? Чого тобі ще треба? Що браті тебе на посагу скривдили? Тьфу! Наплюй ти на їх посаг! Їм твоя кривда боком вилізе.

А н н а (кидає ся мов ужалена). Йой, кумо! Та хіба я про* посаг! І по що ви мені згадуєте моїх братів? Адже знаєте, що вони мої найтяжші вороги.

Н а с т я. Знаю, небого, знаю! Наслухалась я про твоє кєрвавє дївованє.

А н н а (живо). Що? Про моє дївованє? Що ви про него знаєте?

Н а с т я (добродушно). Все знаю, небого моя, все знаю. Як тебе брати побивали, за наймичку мали, між людей не пускали і вкінци за наймита замуж випхали, ще й на посагу покривдили. Ой, та чи тільки те!...

А н н а. Як то? Ще й більше щось знаєте?

Н а с т я (сьміє ся). Та ти, кумо, мене не бійся! Кажу тобі, що знаю все, хоч то від нас не близька сторона, аж у другім повіті, а братів твоїх я й на очи не бачила.

А н н а. А відки-ж ви все те знаєте?

Н а с т я (сьміє ся). Через сороки-ворони, любонько! Були вже такі люде, що мені доповіли. Навіть бись ніколи не вгадала, хто.

А н н а. Певне-сте деь якусь мою посестру на ярмарку бачили?

Н а с т я. Ой, кумонько! Чи то я так на тих армарках часто буваю! Ні, таки до моєї хати сама звістка прийшла, тай то не коли, а вчора.

А н н а. Ну, то я вже ніяк не вгадаю, хто то міг бути.

П а р у б к и і д і в ч а т а (встають від їди). Спасибіг вам, тітко Анно, і вам, тітко Насте, за вечерю!

1. П а р у б о к. Господи тобі слава, що ся душа напхала!

Н а с т я (бе його стиркою). Іди, іди, ти не-господарська дитино!

Дівчата. Ну, пора нам до дому, а то позамітає дорогу, то не докопаємо ся вулицею.

2. Парубок. Не бійте ся, мої ластівочки! Нас тут хлопців досить, кождий по дві вас на плечі візьме, тай до дому занесе.

1. Дівчина. Овва, які мені силачі. Ще подвігаєте ся та болячки постручуйте! (Збирають ся, забирають куделі та пряжу і виходять). Ну, добраніч вам! (Цілюють ся з Анною, вона сьвітить їм скіпкою до сінній).

Анна. Добраніч, дівчата, добраніч! Та приходіть і завтра, будьте ласкаві! (Зачиняє за ними двері).

Ява друга.

Анна і Настя.

Настя. Та було хіба і мені йти.

Анна (спрятує зо стола). Ой, посидьте ще троха. У вас хата не сама, а як ваш чоловік буде їхати, то й так попри нашу хату, то почувте. А мені веселійше буде ждати.

Настя (помагає прятати). Та воно то так! А все таки хата рук потребує. Ну'

та вже для тебе се зроблю... (Зушнеть ся серед хати перед Анною в мискою в руках). Ну, а ти не цікава, від кого я дізнала ся про твоє дівованє?

А н н а. Та що мені! Я не вдатна загадки розгадувати.

Н а с т я (лукаво). А твоє серце нічого тобі не говорить?

А н н а. Серце? А вам що таке? Що воно мені має говорити?

Н а с т я. Ага, а на лиці міниш ся! Бліднеш, то знов червонїєш! Ну, ну, не лякай ся! Я знаю все, від него самого.

А н н а. Схаменїть ся! Що ви говорите? Від якого него?

Н а с т я. Від Михайла, а від кого-ж би?

А н н а. Від якого Михайла?

Н а с т я. Ей кумо, та не прикидай ся, що нічого на розумієш. Адже ми обі не діти! Михайла Гурмана знаєш, а?

А н н а (відступає крок в зад і хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят! Ви що се, кумо, говорите? Михайло Гурман — так, я знала ся з ним, але його давно на сьвітї нема. Він у Боснії згіб.

Н а с т я. Хто се тобі сказав?

А н н а. Я се знаю, брати говорили.

Н а с т я. Еге, то то й є, що брати!

А н н а. Його мати сама лист мені показувала, плакала.

Н а с т я. Ну, то мусів бути лист фальшивий, бо Михайло живісінський.

А н н а. Кумо, бійте ся Бога, не говоріть сего! Може вам приснив ся? Може дух його вам об'явив ся?

Н а с т я. Ні, кумо Анно, я тобі кажу: він живісінський. У жандармах служить уже три роки. Десь був у иншій стороні, а тепер його до нас перенесли. Вчора до нас у хату заходив, про тебе розпитував ся.

А н н а. Господи, що се таке? Що зо мною діє ся? Кумо, голубонько! Кажіть, що се вам привиділо ся, приснило ся! Адже-ж се... се таке, що здуріти можна! Адже-ж я тому Михайлови кляла ся, присягала, що радше в могилу піду, ніж з ким иншим до шлюбу стану. А тепер!... Він по мою душу прийшов. Та ні, ні, ви жартуйте, ви тільки так говорите!

Н а с т я. Хрести ся, кумо! Чого ти так перелякалась? Тут видима річ, що брати ошукали тебе. Значить, на тобі нема ніякої вини. Він і сам се казав. Він зовсім не винуватив тебе. О, як би

ти знала, як він гарно та щиро говорив про тебе!

Анна. Ні, ні, ні! не говоріть мені нічого! Не хочу чути про него, не хочу бачити його. (Ходить по хаті ломаючи руки). — Ой, Господи! Ой, Боже мій, та не вже сему правда? Не вже і тут мене одурили, ошукали, мов kota в мішку продали?

Настя. Та впокій ся, кумо! Що вже про те говорити, що пропало! Най їм за се Бог заплатить.

Анна (все ще в нетямі ходить по хаті). І за що? По що? А, знаю, знаю! Вони Михайла бояли ся, щоб не відібрав від них моєї батьківщини. О, так, так! А сей покірливий, наймит, ще й рад, що що небудь дістав. Господи, ратуй мене! Не дай одуріти!

Настя (бере її за плече). Та отям ся бо, кумо! Що ти торочиш? Чи не гріх тобі? Ти тепер замужна жінка, треба про се все забути.

Анна (вдивлює ся в неї, по хвилі). А так, правда ваша! Правда ваша! Забути треба. Хоч би мало серце розірвати ся, а забути треба. Ой, Господи! І як воно доси не трісло? Кілько я намучила ся за ті роки! А тепер

гадала, що от-от давні рани перестануть боліти. А тут на тобі! Маєш! Той, що доси був для мене помершим, являє ся на ново. Кумонько, матінко моя! Порадь мені, що маю робити? Дай мені якого зіля, щоби туг, отут перестало боліти!

Н а с т я. Де вже мені, небого, до зіля? Не пораджу я тобі нічого, хіба одно: моли ся Богу, чень він відверне від тебе се лихо.

А н н а. Молилась, кумо, молилась! Товкла чолом о кам'яні сходи при церкві, слізми плити вмивала — нічого не помагає.

Н а с т я (надслухує). Га, чуєш? Мабуть дзвінок теленькає. Певно наші їдуть.

А н н а (при вікні). Теленькає! Ледво чути за свистом вітру, а теленькає. Господи тобі слава, що їдуть! Ходімо зустрічати! (Обі сьвапно одягають ся і виходять.)

Ява третя.

По хвилі входять Анна, Настя і Бабич, увесь у снігу, з батою у руках.

Б а б и ч. Дай Боже вечір добрий!

А н н а. Дай Боже здоровлє! Так кажете, мій з вами не їхав?

Б а б и ч. Ні, кумо. Я його ще на соляній жупі лишив. Ще докладав свої купи дров і щось там почав з вїйтом перемовляти ся, та я не дочікував до кінця тай поїхав за иньшими.

А н н а. Бійте ся Бога! Якже-ж ви могли його самого лишити в таку страшну негоду?

Б а б и ч. Е, не бійте ся, сам він не буде. Певно поїхав на Купіне з Передільничами. А наші всі на Радловичі гостинцем їхали. Але він швидко приїде, не бійте ся. Конята у него добрі.

А н н а. Ой, я чогось бою ся. Кажуть, у лісі вовки появили ся. Ще не дай Боже якого нещастя!

Б а б и ч. Та успокійте ся, кумо! Ще Бог ласкав, відверне від нас лиху пригоду. А Микола не дитина. Він за худобу дбає. Ну, стара, ходімо їхати до дому, там десь конята перемерзли.

Н а с т я. Ну, добраніч тобі, кумо. Моли ся, небого, Богу, все добре буде!

Б а б и ч. Добраніч!

А н н а. Оставляйте ся з Богом! (Бабич і Настя виходять).

Ява четверта.

А н н а. (сама, одягнена в кожусі і хустині, сідає коло вікна і надслухує). Не чути! Тільки вітер свище і вие. (Заламує руки). А він живе, живе, живе! Одурили мене, отуманили, загукали, обдерли з усього, з усього! Ні, не хочу про се думати. В мене є чоловік, шлюбний. Я йому присягала і йому додержу віри. (Надслухує). Ах! Ось він їде! Ну прецінь! Господи тобі слава! (Виходить).

Ява пята.

Микола і Анна.

За сценою чути брязкіт нашійників. По хвилі входить Микола, весь присипаний снігом, в гуні надітій поверх кожуха, в баранячій кучмі, в рукавицях і з батогом. Він стає на серед хати, виймає батіг ізза ремня і починає обтріпувати сніг, стукаючи при тім о землю чобітьми. Відтак охаючи, починає роздягати ся).

Микола. Ось тобі і заробок! Ось тобі жий та будь! Ой, Господи, і як се я душі не згубив по дорозі, то й сам уже не знаю! Ох, тай утепенив ся-ж

я! Тай промерз д...амої кости!
(Відсуває вікно і кричить). Анно, а коням
треба пити дати! Думав напоїти на
Купіню, та не мож було!

Анна (за сценою). Добре, добре! Я вже
й воду владила.

Микола (засуває вікно, знімає гуню, потім ко-
жух і вішає їх на жердці). Ну, заробок,
нема що казати! За вісім шісток го-
ловою наложи — оплатить ся! Ці-
лісїнький день роби, двигай, волочи
ся, худобу збавляй, мерзни і мокни,
як остатня собака, — і за все те ві-
сім шісток. А прийде ся платити, то
й того їм, людоїдам, жаль. І тото би
зажерли. Як дають чоловікови той
крававий крейцар, то так і видиш,
що їх і за тим колька коле. А бодай
вас уже раз людська праця розса-
дила та розперла, щоби-сте лиш очі
повивалювали, нелюди погані! (Сідає
конець стола і починає стягати чоботи). От
іще бідонька моя! (Кричить.) Жінко,
гей, жінко! Анно! Де ти там?

Анна (входить). Ти мене кликав?

Микола. Та же кликав. Ну, що, коні
пили?

Анна. Ще й як. Так біднята перемерзли,
мов риби трясли ся. Бідна худібка!

Я їм трохи сировиці до води долила,
випили по дві коновці..

Микола. А їсти мають там що?

Анна. Ну, та вже я не спустилась на тебе, поки ти їм даси. Мають по їсарцєви вівса, тай сїчки я нарізала у заступника на машинї, ну, тай сїна поза драбину понапихала. Ба, та чого ти так запізнив ся?

Миколї. Ет, волиш не питати. От ходи та поможи менї чоботи стягнути. Ади, позамерзали як костомахи, та боюсь, щоб ноги не повідморожувати.

Анна. Пек-запек! Що ти говориш? Ще би нам лиш того бракувало! (Бере за чобіт, тягне, та заглянувши Миколї в лице опускає ногу, відступає на крок у зад і хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят! Миколо! А тобі що такого? Ти весь у крови!

Микола. Я?

Анна. Бій ся Бога! А се що таке? Чи бійка де була? Чи може ти скалічив ся де?

Микола. Та нї, нї, не бій ся!

Анна (кидає ся до него і розпинає лейбик). Та почекай лишень! Господи, сорочку покровавив! Ну, що се таке з тобою стало ся, Миколо?

Микола. Та то наш вйтонько гідний та поважний.

Анна. Що? Бив тебе?

Микола. Та певно, що не гладив. (Гримає кулаком о стіл). Але я йому не подарую! Я на нїм своєї кривди пошукаю!

Анна. Ба та що таке межи вами зайшло? За що?

Микола. Питай ти мене, а я тебе буду. За нї за що! З доброго дива мене вчепив ся, бодай його той учепив ся, що в болотї сидить.

Анна (все ще оглядає його). Та не клени, Микола, не гнїви Бога! Ой Господи, та з тебе тут кварта крови зйшла! От іще недоля моя! Давай, я обмию. Десь тут іще тепла вода лишила ся. (Іде до печи).

Микола (кричить). Нї, не треба! Я його до суду завдам! Я завтра, ось так як є, до самого пана судії піду. Най пани побачуть! Не мий!

Анна. (наливає на миску води і наближає ся). Іди, іди, бідна ти голово! Не роби з себе сьміховище людське! Вйтови нічого не зробиш, тільки з себе сьміх зробиш.

Микола. Як то нічого не зроблю? То цісарське право позволяє оттак над

людьми збиткувати ся? Як він вїйт і підприємець від довозу дров на жупу, то йому вільно з чоловіка й душу вигнати?

А н н а. Ти певно знов полїна продавав?

М и к о л а. Ну, та певно, що мусїв продати. Бїй ся Бога, чоловік намучив ся в лїсі, намерз ся як собака, крейцарика при душі не має, а треба прецїнь чимось душу підкріпити.

А н н а. Ей, Миколо, Миколо! Кілько разів я тобі говорила: радше притерпи, а не роби сего! А тепер ще до суду хочеш іти! Адже вїйт тебе за таке до арешту борше запакує, нїж ти його!

М и к о л а (глядить на неї з острахом). Агїй, жінко! Та се ти правду кажеш! А менї се і в голову не прийшло. Ну, на, мий!

А н н а (миє його). Я би не знати що за се дала, що ти не тїлько полїна продав, а ще й сам вїйтови якесь згїрдне слово сказав.

М и к о л а. Я? Та скари-ж то мене Господи, що нї! Вчепив ся мене, що латер не повний. Я, як звичайно, остатнїй накладав, а він до мене. Вже там

хтось мусів мене прискаржити, що я пару тих дурних полін продав.

Анна. А може він і сам видів?

Микола. А дідько його знає, може й видів. Досить, що він до мене. Я тобі, каже, не заплачу, поки латер не буде цілий. А я кажу: Який був у лісі, такий тут є. А він мені каже: Брешеш, ти пять полін продав. А я йому кажу: Як продав, то не сам продав. І інші продають. А він до мене пристав: Хто продає? Тай хто, тай хто? Що я мав йому казати? По правді, чоловік нічого не бачив, а так на першого ліпшого говорити стыдно. От я возьми тай скажи йому: Тай ви самі, доки-сте не були підприємцем, то-сте продавали. Не встиг я йому се сказати, а він як не кине ся на мене, як не почне гаратати мене палицею! Та через голову, та куди попало. То вже я й не стямив ся, коли і хто і як мене відборонив та на сани посадив.

Анна (хитає головою). Я так і думала, що ти щось таке мусів ляпеути. Війт не такий чоловік, аби когось за дармо вчепив ся.

Микола (гірко). О, та певно. У тебе кождий чесний, кождий, розумний, коби тільки не твій чоловік.

Анна. Я тобі чести не уймаю, але полін не треба було продавати.

Микола. А мерзнути та о голоді бути треба!

Анна. Було собі з дому взяти пару крейцарів на горівку, коли вже без неї не можеш обійти ся. Адже-ж ми вже не такі остатні.

Микола. От таке! На заробок їхати і ще гроші з дому брати!

Анна. Ну, коли так, то мавш заробок, якого-сь хотів. (Застеляє стіл і заходить ся давати вечерю), Ну, але де-ж ти так довго барив ся?

Микола (гнівно). А тобі що до того? Не твоє діло! Коли я тобі такий нелюбий, то не питай ся мене ні про що!

Анна (ставить миски на стіл). Ну, коли так будеш зо мною говорити, то певно любійший не будеш. (Мовчанка. Микола тарабанить пальцями по вікні, Анна заставляє вечерю. Микола обертає ся і починає мовчки їсти. В тім чути стуканє до вікна. Анна здригає ся, Микола випускає ложку з рук).

Анна. Сьвят, сьвят, сьвят! А се що таке?

Микола. Хтось до вікна стукає! В таку пізну годину, в таку негоду — ой, може яке нещастє!

Голос за вікном. Гей, люде, отворіть, не дайте душі загинути!

Анна. Хтось певно з дороги збив ся. Біжу отворити.

Микола. Анно, стій! Може яка зла душа?

Анна. Ба та що? Дати чоловікови загнати? Тай що нам зла душа? Взяти у нас нема що, нікому ми нічого не винні, то чого нам боятися? [Виходить. Чути калатанє засувів].

Ява шеста.

Микола, по хвилі входить жандарм з карабіном, увесь присипаний снігом, за ним Анна.

Жандарм. Дай Боже добрий вечір!

Микола. Дай Боже здоровлє!

Жандарм. Перепрашаю, що в таку пізну пору непрошений до вашої хати набиваю ся. Але там така страшна буря, куревільниця, що не дай Господи! Я з дороги збив ся, думав уже, що або замерзну де в заметї, або вовкам на зуби попаду ся.

Анна (хрестить ся). Господи!

Жандарм (озираєсь на неї, витріщує очи, потім перемагає себе). А так! Недалеко вже було до того. Там під лісом чути, як вони виють. Кождої хвилі могли бестії зо мною привитати ся!

Микола. Та роздягніть ся, пане, сїдайте! Адже-ж тепер під ніч далі не підете.

Жандарм. Та куди вже! Ніг своїх не чую, так промерз та змучив ся! Ой, Господи тобі слава, що з душею з того снігового пекла вихопив ся! (Обтріпує ся зо снігу і починає роздягати ся. Микола придивляє ся йому ближе).

Микола. А ви відки, пане шандаре?

Жандарм. Та ходом з міста.

Микола. Ну, так, ходом. Але родом? Даруйте, але мені здає ся, що я вас десь колись бачив.

Жандарм (сміє ся). Ну! чи не ще! Микола, старий побратиме! Хиба-ж ти не пізнав мене? (Клепле його по плечи).

Микола. Михайло Гурман! Так се ти! А ми гадали — — Анно, ба, а ти хиба не пізнала Михайла?

Анна (зовсім забувши ся стоїть кінець стола і не дивлячись на них шепче молитву). І остави і ослаби і відпусти Господи...

Жандарм (регоче ся). Анно! Господине! Що се вам на побожність зібрало

ся? Що ж то, не привітаєте ся зо старим знайомим?

Анна (подає йому руку). Як ся маєте, пане шандар?

Жандарм (хвилю пильно глядів на неї, потім пустив її руку, сціпив зуби і відвернув ся, говорить далі тільки до Миколи). Ну, нінішної ночі не забуду, доки життя мого. Знаєте, як я почув крізь вітер ті вовчі голоси, та й то так недалеко — ну, гадаю собі, вже по мні! І так мені нараз мов би хто приском поза плечима посипав. І в тій самій хвилі я побачив з боку сьвітло. Зразу подумав, що то вовк очима блимає, але далі бачу, що стоїть на місци... І вже я нічого більше не думав, не міркував, тільки як не пущу ся бігти півперек снігів, через якісь рівчаки, заметі та плоти. І Бог його знає, відки в мене стільки сили набрало ся. Гримнув чоловік собою з десять разів, то правда, але Богу дякую, що хоть кости цілі!

Микола. Ну, щож, Богу дякувати! Але скажи ти мені, будь ласкав, що се з тобою? Відки ти взяв ся? Аджеж казали, що ти...

Жандарм (регоче ся). Ха, ха, ха,! Що я що такого?

Микола. Ну, та що ти погіб, умер...

Жандарм (сьміє ся ще дужше і підходить до него. Микола цофає ся). Ха, ха, ха! Та се й правда! Адже-ж я небіщик. Не віриш, Миколо? Я вмерлий! Я з гробу приходжу.

Микола (переляканий хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят!... (Слабо всьміхає ся). Ну, що ти дурниці говориш, Михайле? То не годить ся з такими річами жартувати.

Жандарм (грізно). Ти думаєш що я жартую? Ану на, доторкни ся мене! (Простягає руку, Микола відскакує). А видиш! Та про те дарма! Знаєш, Миколо, по що я прийшов?

Микола. Ти? До мене?

Жандарм. Еге! По твою душу (Регоче ся). Ха, ха, ха! Отто налякав! Ну, не бій ся, бідолахо! Твоя душа не така то дуже цінна річ, щоб аж мерці з гробу по неї приходили. Не бій ся, ади, я живий чоловік, такий як ти! (Плеще його по плечи). А відки я тут узяв ся, се я тобі зараз скажу. Вернувши з війська я продав ґрунт і хату і вступив до жандармів, ось уже три роки служу. З разу на границі був, пачкарів ловив, а отсе пару

неділь тому перенесли мене в сей повіт.

Микола. І чи не можна було відразу се сказати? А то на тобі! Взяв ся страшити мене небіщиком. Ей, Михайле, Михайле! Ти, як бачу, все ще такий збиточник, як був колись. (Хитає головою). Ну, сїдай, та от вечеряй разом з нами.

Жардарм. Отсе справді розумне слово. (Бере за ложку і сїдає коло стола). Ба, а ви чому так пізно вечеряєте? Адже певне вже північ буде!

Микола. Адже я в такім самім був, як ти. Тільки недавно з дороги приїхав.

Жандарм (їдючи). З якої дороги?

Микола. Та з міста. Латри возив на жупу тай так припізнив ся. На силу до дому допхав ся. (Їсть). А ще мені лиха доля казала їхати на Купіне. Думав, що ближше буде, півперек ліса, а тимчасом там замело так, що я трохи худоби на віки не збавив.

Жандарм (кладає ложку і глядить на него здивований). Що? Ти сеї ночі на Купіне їхав?

Микола. Таже їхав.

Жандарм. По прв Купіньську коршму?

Микола. Ну, таже не куди. Ще зупинив ся, хотів коні напоїти, та якась мара відро урвала. Почав було стукати до Жидів, але якось ніхто не виходив, а я подумав собі: Ей, уже й так до дому близько! Тай не достукавши ся нікого, взяв ся тай поїхав.

Жандарм. А давно се було?

Микола. О, певно, що вже зо три години тому. Хоть то від нас до Купінської коршми ледво пів милі, але як я почав їхати, як почав стрягнути та з дороги збивати ся, то здавало ся, що принаймі пів року їду. А тут чоловік сам-самісінький у лісі.

Жандарм. То ти сам їхав? І не тямиш, їхав ще хто за тобою?

Микола. Де там! Усі наші геть поперед мене виїхали, тай усі їхали на Радловичі, гостинцем.

Жандарм. Ну, а в коршмі сьвітило ся?

Микола. Та було сьвітло, але вікна були заслонені та й двері замкнені. Мабуть Жиди вже спали, бо на мій стук ніхто не обізвав ся.

Жандарм (воркоче). Ну, певно! (Ідять, мовчанка. Анна сидить на прищічку, силує ся їсти та не може). Ну, спасибіг вам,

пане господарю, за вечерю! (Кладе ложку і встає).

Микола. За мало. Видихай здоров!
(Встає також, оба сідають на лаві).

Анна (мовчки спритуює зо стола).

Жандарм (придивляє ся Миколі з боку). Ба, що се у тебе, Миколо, таке лице обдряпане? Я щось не тямлю, аби ти був охочий до бійки?

Микола (змішаний). Я? Ха, ха, ха! Та куди мені до бійки? Я чоловік спокійний. А се ті нещасні латри сьогодні так мені доїхали. Тільки що я почав брати з купи полїна, а вся верхня верства гур-гур на мене. Ще щастє, що мене на місци не забило.

Жандарм. Ов, то погана пригода!

Микола. Ой, най Бог боронить від такого зарібку!

Жандарм. А багато заробляєш на день?

Микола. Е, тільки того зарібку, як кіт наплакав. Вісім шісток на день. А кільки чоловік надвигає ся, намерзне ся, намучить себе і худобу і нагризе ся, то відрік ся-б і того зарібку.

Жандарм (знов придивляє ся його лицю). Але тебе, брате, таки порядно ті полїна мусїли заїхати. Цїле праве лице мов граблями подряпане.

Микола. Та кажу тобі, що як на мене з правого боку полїна гуркнули, то я думав, що вже менї голову на камуз розбїли.

Жандарм (встає, проходить ся по хатї і сїдає лїворуч від Миколи, а потїм глядить на него). Ов, та бо у тебе і з лївого боку ще гїрше калїцтво.

Микола (змішаний). А то я тим боком на землю впав, на ріще, тай так направив ся, Ще щастє, що ока на сук не висадив.

Жандарм (заглядає йому в очи). Е, та бо і з переду шрам на чолї, зовсїм, як би хто подряпав. Ще й синці попід очима. Ей, Миколо, признай ся, се не від полїн!

Микола (ще гїрше змішаний). Що ти знов! До чого маю признати ся? Бїгме Боже, що я з нїким не бив ся! Тай по що би я тебе дурив?

Жандарм (сміє ся і клепле його по плечи). Ну, ну, Миколо, не бїй ся! Я нинї твїй гїсть, то не потребуеш менї нї до чого признавати ся. Але се одно тобі скажу, небоже: Ти на крутаря не вродив ся. Видно від разу, коли хочеш щось збрехати, а воно тобі анї руш не удає ся!

Микола (заляканий). Але-ж скари-ж то мене Господи!...

Анна. Миколо, та кокинь же божити ся! Ось подумай радше, де ми пану шандареви постелимо. Пізна година, а ви оба помучені, пора спати.

Микола. Ай, ай, ай, твоя правда, небого! А я дурень забалакав ся та й забув про се. Я зараз, зараз! (Хапає ся сюди й туди по хаті, та не може потрапити на лад. Надіває шапку тай кожух).

Анна. Ба ти куди?

Микола. Я зараз! Знаєш, я так думаю: околот соломи принесу, постелимо Михайлови оттут на землі. Ти тільки верет яких приладь, подушку, а кожухом накрив ся.

Жандарм. О, спасибіг вам. У мене є свій плащ.

Анна. Та я би була сама за соломою пішла.

Микола. Ну! Куди тобі! Я сам заразісько принесу. (Бере шапку і виходить).

Ява сема.

Ті самі без Миколи. Анна порав ся коло постелі. Жандарм підходить до неї і бере її за плечі.

Жандарм. Анно!

Анна. (ледви чутно). Чого тобі?

Жандарм. Що, ти навіть поглянути на мене не хочеш?

Анна (обертає ся до него лицем, але зараз спускає очи в низ і мовчить).

Жандарм (довго дивить ся на неї). Нелюди! Поганці! Таки додержали слова, закопали тебе живцем у могилу! Бог би їм сього не простив!

Анна. Про кого се ти?

Жандарм. А про кого-ж би, як не про твоїх коханих братчиків? Знаєш, як мене взяли до війська, то один із них у коршмі виразно сказав мені: „Ти, Михайле, іди в божий час, але про Анну і не думай. Не буде вона твоя, хоч би ми мали її живцем у могилу закопати“. Я тоді розсміяв ся йому в очи, але бачу, що вони таки поставили на своїм.

Анна (несміло). Так ти... не гніваєш ся на мене? Не проклинаєш мене?

Жандарм. На тебе, бідна сирото! Хиба-ж я не знаю, що ти тут нічого не винна, що у тебе не було власної волі, що тебе загукали, одурили, замучили? (Анна плаче). Та ні, признаю ся тобі, в першій хвилі дізнавши ся, що ти вийшла замуж за отсего тумана, я був лютий на тебе,

Я був би вбив тебе, коли б ти була де близько. Я цілими днями бігав мов одурілий по полю і кляв тебе, просив на тебе у Бога найтяжшої карі, найстрашнішого лиха.

Анна (перелякана). Михайле!

Жандарм. Не бійся, Бог не дитина, щоби слухати проклонів одурілого чоловіка.

Анна (кривь сльози). Ой, боюсь, що він таки вислухав тебе!

Жандарм. (радісно). Що? Значить, ти не забула мене? Любиш мене ще, Анно?

Анна (з переляком відпихає його від себе). Мовчи, мовчи! Що ти говориш? Не сьмій до мене так говорити. Я шлюбна жінка, я чоловіка маю.

Жандарм. Е, що такий чоловік! Нині є, а завтра може не бути.

Анна. Як то? Що се значить? Що ти говориш?

Жандарм. Нічого. Так собі. Але як би його не було, то ти...

Анна. Мовчи, мовчи! Не говори! І про чоловіка мого не сьмій думати нічого злого!

Ж а н д а р м. Ет, говори собі! Се ми вже побачимо. Що я про него думаю, то моя річ.

А н н а (бере його за рамя). Михайле, що ти думаєш, скажи мені?

Ж а н д а р м. Дай мені спокій! Завтра побачиш!

А н н а. Завтра? Значить, є щось? Ти щось задумав? Щось страшне? О, так! Бачу се по твоїх очах! Чула се з твого голосу, коли ти розпитував його про ті шрами. О, я знаю тебе, у тебе камяне серце! Я не буду просити тебе, щоб ти змилував ся над нами, не погубляв нас. Одно тільки тобі скажу, що двоє невинних людей візьмеш на душу!

Ж а н д а р м. Я маю в Бозі надію, ані одного не візьму. Але те одно тобі скажу, що твій чоловік був би дуже добре зробив, коли би був нині дома сидів і не їздив на заробок.

А н н а. Зьвір ти, зьвір лютий! Наострив ся пожерти нас і тепер думаєш, що найшов притоку. Але Бог тебе покарає, тяжко покарає!

Жандарм (сьміє ся). Ха, ха, ха! Ось гарно: двоє мерців зійшло ся, що за життя любили ся і по смерти одно за друге не забули, а зійшовши ся не мають що ліпшого робити, як сварити ся. Анно, серце моє! Не вже-ж я такий ненависний тобі?

Анна. Чого ти хочеш від мене? Чого прийшов у сї сторони?

Жандарм. Богом тобі клену ся, що я не хотїв. Два місяці я вже тут, а знаєш сама, що я доси оминав вашу хату. Аж сьогодні — не знаю, чи Бог чи зла доля завели мене до вас.

Анна. Годї. Чоловік іде! (Стелить постіль, жандарм сїдає кінець стола і ніби дримає).

Ява осьма..

Ті самі і Микола з околотом соломи.

Микола (кидає околїт на серед хати). Ну, тай шаруга-ж там, Господи! Завтра мабуть нашу хату рівно зі стріхою замете. Адже я ледво докопав ся з хати до стодоли. (Роздягає ся). А ти що, Михайле, дримаєш? А я думав, що ти з давною знайомою (моргає на Анну)

схочеш побалакати. Адже ви колись любили ся...

Жандарм. Е, чи одні то дурниці чоловікови по голові стріляв, поки молодий був. А тепер як чоловіка в війську промуштрували та по босняцких горах прогнали, та на шандарській службі підгартували, то куди вже йому давні любові згадувати. Та й твоя жінка, вибачай за слово, якась мов прикисла троха. Мабуть міцно її в руках держиш, га?

Микола. Я? Її? Господи, та вона мене... Та я би її... Але що таке говорити! Сьмішно мені старому. А от що сумує та тоскує вона коло мене, се правда.

Жандарм. Ну, се вже ваша обоїх річ. Що мені в те мішати ся!

Микола. Так, брате, твоя правда. Муж і жона — одна сотона; чужому нема що туди пальці втиркати.

Анна (стелить жандармови на землі). Ти, Микола, двері позамикав?

Микола. Ба, а якже! (Позіває). О, пора в стебло. (Хрестить ся і шепотом молить ся до образів).

Жандарм. Та хйба й собі роздягати ся. (Роздягає ся, хрестить ся і лягає на землі).

А як би я завтра рано не збудив ся, то будьте ласкаві збудити мене, скоро встанете.

Анна. Добре, добре. (Кладе його карабін на лаву, заглядає до печи і затикає її. Тимчасом Микола скінчивши молитву розперізує ся і лягає на постелі).

Микола. Ти спиш уже, Михайле?

Жандарм. Та дрімаю. Або що таке?

Микола. Та нічого. Добраніч тобі!

Жандарм. Добраніч!

Анна (хрестить ся, відтак стає за припічок і гасить лампу)

Заслона спадає.

ДІЯ ДРУГА.

Декорация та сама. День. В печі горить. Микола парить березове прутя і крутить уживки. Анна то порасє ся коло печі, то помагає йому.

Ява перша.

Микола і Анна.

Микола. Ну, держи добре, не пускай!
(крутить). Так. Тепер давай сюда. Най його хороба спіткає з його латрами!
Плюнув би чоловік на той заробок, а тут ні, їдь знов, щоби того проклятого латра докапарити, щоб він йому стік ся!

Анна. Та чень нині лекше буде їхати, ніж учора. Бач, випогодило ся!

Микола. Ага, випогодило ся! А вчора замело зо шумом, що й сліду не найти. Ні, я таки не поїду сьогодні.

І себе збавлю і худоби, а за що? Нехай він пропадає зі своїми латрами.

Анна. Та то певно, що ліпше не їхати, ніж по снігах з тягаром копати ся. Латри не втечуть, а робота й дома найде ся. Ой, як би ти був учора мене послухав та не їхав!

Микола. Або що?

Анна. Та нічого. Але моє серце чує якусь біду. Яка мені нині погань снила ся, то нехай Бог боронить! Десь ніби я коралі с'юю по хаті, по оборі, по цілім селі, та такі грубі та червоні...

Микола (немов сам до себе). Коралі, то сльози.

Анна. А далі десь ніби на нашу хату з усіх боків пси гавкають, у двері лїзуть, у вікна голови пхають, та такі люті та розжерті...

Микола. Люті пси, то напасть.

Анна. А далі десь ніби мене до шлюбу вбирають, а в саме біле: білі черевки, білу спідницю, білу перемітку.

Микола. Сьвят, сьвят, сьвят! Що тобі, жінко? Най Бог відвертає від нас усе лихе! Що ти говориш?

Анна. Та що таке? Хйба се що значить?

Микола. Та... бодай у лиху годину не згадувати! Господи! Сон, мара! На все Божа воля. Не треба ніколи забігати поперед батька в пекло, ось що! (Крутить далі). Гм, і що його робити з тими латрами, і сам не знаю.

Анна. Може би піти спитати Бабица, чи він їде?

Микола. То правда. Як він їде, то ніяково мені лишати ся. Як тільки сани полагоджу, то зараз піду до него. (Кидає готові уживки і сідає на лаві). Ой, крижі болять! Господи, проробив чоловік свою силу на чужих людей, а тепер для себе лиш останочки лишили ся. Анно!

Анна (коло нечи). Чобі тобі?

Микола. Що сей шандар так рано схопив ся? Я й не бачив, коли вийшов.

Анна. Казав, що мусить, служба...

Микола. А знаєш, я як його побачив, то зразу одеревів на місці. В таку годину, в тім мундурі — зовсім здавало ся, що се метвець з тамтого сьвіта до нас приходить. А тим часом, бачу, він живий.

Анна. А хіба-ж ти не знав, що він у наших сторонах?

Микола. Я? Та відки я мав знати? Я був певнісїнький, що він давно вже зогнив у Босні. Адже-ж твій братьó присягав ся передо мною, що його нема на сьвітї, навіть карту з війська показував. Тільки то біда, що я неписьменний, то й не міг прочитати.

Анна. Значить, тебе так само одурили, як і мене.

Микола. Не знаю, по що їм так ко-
нечно забагло ся випхати тебе на
десяте село.

Анна. А я знаю. Не хотїли менї нічого дати з вітцївщини. Ну, а як би я була пішла за Гурмана, то той би їм був з горла видер. Ти знаєш, який він був чоловік. Бояли ся його, то й постарали ся разом з війтом, що його, одинака в матери, випхано на війну, а потому скористали з часу, щоби мене також випхати в иньший бік. Ось і вся мудрість.

Микола. Господи, а я й не догадував ся, куди стежка в горох! Чоловік з богачами кумпанїї не водив, то й на богацьких штуках не розуміє ся. (Анна проходить коло него, він ловить її, прихилює і цілує в чоло). Бідна ти моя не-

бого! А ти дуже любила сего Михайла?

Анна (спалахнувши). Ну, що вже про се говорити? Любила, чи не любила, тепер нема що й згадувати. От радше йди сани ладь! Обід уже готов. Поки ти там упораєш ся, то вже вистигне як слід.

Микола. Твоя правда, Анно! (Встає і бере уживки). Не час бідному згадками бавити ся, треба роботу робити. Наливай лишень, я зараз буду готов!
(Виходить).

Ява друга.

Анна і Микола за сценою.

Анна (наливає борщ у миску, насипає у другу фасолію і ставить на стіл). Чи дуже любила сего Михайла? Здаєть ся, що дуже, коли й доси вся тремчу, всю мене мороз проходить, як його згадаю. Здаєть ся, що таки дуже. А може більше бояла ся його, ніж любила. У, сила у него! Вола за роги хопить та й на землю кине. Господи, таких, як мій, то йому ніщо двох у одну жменю. Самим поглядом, здаєть ся, на скрізь

тебе прошибає, мов розпаленим дротом. Ох, тай боюсь я його тепер! Боюсь як найтяжшого ворога! І певно, що як він на нас завзяв ся, то зітре нас на порох, знищить, зруйнує. Бо хиба-ж мій чоловік зможе з ним бороти ся?

Микола (за сценою). Анно, гов, Анно!

Анна. А чого тобі?

Микола. Де ти рептюх поділа? Най коням сіна накладу.

Анна. Та рептюх осьде в сїнях; я давно сіна наклала. Ходи їсти! (Вигортає огонь із печі).

Микола. Зараз, тільки ще лещети поладжу. Десь два лещети випали.

Анна. Та лиш лещети на потому, не втечуть! Ой, Господи, чим далі, тим чогось гірше мені робить ся. Моторошно мов перед пожаром. Усе мені здає ся, що ось-ось якесь нещастє...

Ява третя.

Микола і Анна.

Микола (скрикнув дверми входячи). Н-ну!

Анна (схапуєсь від печі). Ох! Се ти?

Микола. А тобі що такого, жінко? На тобі лиця нема!

Анна. Нічого, нічого. Щось мені недобре зробило ся. Се мабуть від печі... Я трошка загоріла, та голова крутить ся. Сідай лишень та їдж, я напюсь води, то мені лекше буде.

Микола (сідає за стіл, хрестить ся і бере ложку). Та ходи й ти обідати. Мені якось самому страва в рот не лізе.

Анна Е, що там! Не прибагай собі нічого, їдж! А я тим часом піду до Бабича, та спитаю його, чи їде він у ліс.

Микола. Га, коли так, то йди. Троха пройдеш ся, то чень і голова перестане боліти. Іди, йди! (їсть).

Анна (накидає на голову хустку і направляє ся до дверей. В тій хвилі двері відчиняють ся. Входять жандарм, війт, Бабич, присяжний і ще один селянин).

Ява четверта.

Микола, Анна, жандарм, війт, Бабич і один селянин.

Війт (входячи). Слава Ісусу Христу!

Микола. Слава на віки. Просимо до обіду!

Війт. Обідайте з Богом сьвятим, най Бог благословить!

Микола. Сідайте, пане війте. Що вас сюди до нас приводить?

Війт (сідає на ослоні плечима до стола, жандарм на лаві, присяжний і селянин стоять і роззирають ся по хаті). Гм, так собі. Маємо до вас маленьку справу.

Микола. До мене? А то що такого?

Війт. Ви вчора сказали пану шандареви, що були в ночі в коршмі на Купіню?

Микола. Та був. Не в коршмі, а під коршмою.

Війт. І пізно в ночі?

Микола. Та пізно. Вже за мною, бачу, ніхто не їхав.

Війт. Ви приїхали до дому закровавлений?

Микола. Та... та... так.

Жандарм. Що? Ви й до дому закровавлений приїхали? Я сего від вас не чув. Господине, правда се?

Анна. Та правда. Я сама його обмила.

Жандарм. О, се важна річ. (Пише в книжечці). А ви-ж сказали, що в лісі скалїчились ще як латри брали. Значить, ви й до міста їхали закровавлений і з міста вертали у крові?

Війт. Він вам так казав? Ну, се неправда. Він у місті був здоровісїнький і зовсїм чистий. Я прецінь його сам бачив на жупі.

Микола. Скажіть же всю правду, пане війте.

Віт. Яку всю правду?

Микола. Адже-ж се ви самі мене так покровавили.

Жандарм (схапує ся). Що, що, що?

Війт. Брешеш, Миколо. То правда, що ми троха з тобою перемовили ся за ті полїна, але покровавити тебе я анї гадки не мав.

Микола. Я маю на те сьвідків. Я навмисне не змивав крові з себе і до дому так приїхав, щоби вас до суду завдати.

Війт. Ха, ха, ха! Мене! До суду!

Жандарм. Яких маєте сьвідків?

Микола. Та от кум Бабич і кум Калинич також там були, то можуть посьвідчити.

Бабич (скробає ся в голову). Та бути я був, то нема що казати; але того я не бачив, аби вас кум начальник покровавив. Ударив вас поза вуха, то правда, але щоби вас оттак подрапав, то я того не можу посьвідчити.

Селянин. І я також не можу.

Жандарм. Микола Задорожний, я вас арештую. (Видобуває з торби залізні ланцюшки з наручниками). Давайте сюди руки і не думайте опирати ся, бо вам гірше буде.

Анна. Ой, горечко моє!

Микола. Арештуєте? Мене? За що?

Жандарм. Ви самі певно ліпше знаєте, за що. Вчорашної ночі на Купінію в коршмі всіх Жидів вирізано.

Микола. Ой, Господи! То я би мав у тім бути?

Жандарм. Я не знаю. Дай Боже, щоби ні. Але скажіть самі, чи против вас усе не свідчить? Коли ви невинні, то не маєте чого боятися, на суді ваша правда покаже ся. Але я мушу своє зробити. Давайте руки!

Микола. Бог видить мою душу. Я невинний. Робіть зі мною, що хочете. (Подає руки, жандарм заковує його).

Жандарм. Так, то розумно. А тепер скажіть мені, де ті чоботи, що ви вчора мали на собі?

Микола. А онде стоять у запічку.

Жандарм. Присяжний, подайте їх сюди! (Присяжний подає, війт і жандарм оглядають їх до вікна). Є! Ось кров!

Війт. І ось тут є!

Жандарм. То сумно. Відложіть на бік!

Микола. То з мене кров, як я їхав.

Жандарм. Се вже будете в суді толкувати, се до нас не належить. Ви мали з собою сокиру? Де вона?

Микола. Он під лавою.

Жандарм. Присяжний, подай їй сюди!
(Присяжний подає, жандарм і війт оглядають).

Є й тут кров. Ось на топористиці.

Війт. І ось на обусі. І ось на лезі.

Жандарм. Відложіть на бік! А тепер покажіть кожух! (Оглядають кожух). Є, й тут. Відложіть на бік. (Іде до постелі і шукає під подушками в соломі. До Анни) Отворіть скриню!

Анна (весь той час стояла мов остовпіла, не рушає ся з місця, тільки глядить на него).

Жандарм. Чуєте, жінко, отворіть скриню! (Коли вона не рушає ся, він виймає їй ізза пояса ключ, відчиняє скриню і разом з війтом починають перешукувати все). Ну, тут нема нічого. Пане війте, присяжний і ви свідки, ідіть з ним і перешукайте все обійсьте, шопу, комору, стодолу, всякі скритки! А я тут переслухаю господиню.

Війт. Ну, Миколо, ходи з нами!

Микола. Господи, Ти знаєш, за що на мене такий тяжкий хрест посилавш, нехай буде твоя воля! (Виходить, за ним війт, присяжний і селянин).

Ява пята.

Жандарм і Анна.

Жандарм (по відході хвилю мовчить, стоячи недвижно серед хати напротив Анни, яка стоїть коло вигаслої печи. Відтак він випроставує і підносить голову. Остро) **Анно!**

Анна (підводить голову, глядить на него з невисказаною тривоогою і опускає очи).

Жандарм. Сюда ходи!

Анна (підходить до него і зупиняє ся).

Жандарм. Близже, близше! Гляди мені в очи! Просто!

Анна (силуєсь глядіти, тремтить уся, потому кидаєсь перед ним на коліна). Михайле! Михайле! Не муч мене! Не можу глядіти на тебе! Ти такий страшний!

Жандарм. Дурна! Чого тобі бояти ся? Для злодіїв, розбійників я можу бути страшний, се моя служба. Ти не бій ся!

Анна. Але-ж він нічого не винен! Михайле! Що ти наговорив на него? Клянусь тобі, він не винен!

Жандарм. Хто він? А, твій Микола!

Ну, а може й винен?

Анна. Ні, ні, ні! Ніколи! Він такий добрий, він хробака дармо не розтопче, не то щоб чоловіка вбив!

Жандарм. А мене вбив! Мене зробив нещасливим! Ні, не говори мені про него! Яке мені до него діло? Я йому не ворог, а трапили ся такі сліди, що свідчать против него, то я його мушу арештувати. Мушу, чувш? Се моя служба. Коли він не винен, то в суді його правда покаже ся.

Анна. Так чого-ж ти від мене хочеш? Я прецінь з ним не була, нічого не знаю. Лиш то знаю, що приїхав кровавий і казав, що його війт побив.

Жандарм. Байдуже мені про се. Будеш те в суді говорити. Я про що інше хочу з тобою побалакати. Анно, диви ся мені в очи! (Бере її за плечі і вдивлює ся їй у очи). А ти ще гарна, молода, свіжа! Анно, любиш мене?

Анна (тремтить). Михайле, пусти мене!

Жандарм. Ні, не пущу! Скажи зараз, любиш мене?

Анна (відвернувшись). Ні, ні, не люблю! Ти страшний! Не люблю!

Жандарм (грізно). Гляди мені в очи, чувш! (Анна дивить ся йому в очи). Скажи тепер, любиш мене?

Анна. Михайле! Братчику мій, не муч мене! Коли оттак впиравш у мене свої очи, то мені так важко, так страшно! Сама не своя стаю!

Жандарм. Дурниці! Говори, любиш мене?

Анна (ледви чутно). Люблю.

Жандарм. Ще раз скажи! Голоснійше!

Анна. Люблю.

Жандарм. Памятай-же. І будеш моєю? Стій просто, не трясись! Знай, що від мене не втечеш! О, я не такий, щоб тебе пустити з рук! Раз мені щастє всьміхнуло ся по тільких роках, то вже я тепер не випущу його! Зубами в него віплю ся, а не випущу. Говори, будеш моєю?

Анна. Ради Бога, Михайле! Не говори сего! Я шлюбна жінка! Я присягала. Гріх мені таке слухати, гріх подумати про таке!

Жандарм. А не гріх було дати мені слово, а потому вийти за другого? Не гріх украсти моє щастє?

Анна. І моє вкрадено, голубе мій! І моє серце розбито, і мене з нелюбом спа-

ровано! З туманом оттаким, що з ним ні в кут, ні в двері, що з него люди сьміють ся, що хиба хто не хоче, той з него не глузує! А ти ще дорізати мене хочеш!

Жандарм. Дарма, дурне говориш! Коли се правда, що кажеш, то будь моєю! На злість тим, що нас розлучили. На перекір тим, що вкрали наше щастє. Ми його відокрадїмо, наше щастє!

Анна. Бог нас покарає, Бог!

Жандарм. Не слухай того! Бог нашої муки не потребує. А трафилась нам нагода, то й пожиймо свобідно та покоштуймо щастя.

Анна. Чи довго воно потрїває?

Жандарм. Щастє нїколи довго не трїває. Щастє все — день, година одна хвилина.

Анна. А потому?

Жандарм. Потому? Менї то в голові, що потому буде! Доси бїдували та мучились і потому те саме буде. Овва, велика невидальщина. Хиба тобі страшно?

Анна (не зводячи з него очий, ледве чутно).
Нї, не страшно.

Жандарм. Так хочеш бути щасливою?

Анна (так само). Хочу.

Жандарм. Так будеш мовію?

Анна. (так само). Буду.

Жандарм. Памятай же! Держу тебе за слово. А як і тепер мене одуриш, то горе тобі! Я страшно пімщу ся на тобі й на нїм.

Анна (так само). Нї, не одурю.

Жандарм. Ну, продрухай ся! Що се ти мов кризь сон говориш? (Потрясає її за плечі). Ось вони надходять. Плач, ламай руки, щоби нїчого не догадали ся. Проси мене, щоб я його помилував, А як відведуть його до міста, то я до тебе навідаюсь.

Анна (з заломаними руками стоїть мовчки коло печі).

Ява шеста.

Ті самі і Микола скований, війт і селянин.

Жандарм. Ну що-ж, війте, найшли що підозреного?

Війт. Нічогісінько, пане шандаре. Тільки на саях двох лещетів нема, а на третім троха кровю замазано.

Жандарм. Ага, се також важне. (Записує в книжці). Ну, а тепер ведіть його.

І отсі річи заберіть. Лещет із саний
виняли?

П р и с я ж н и й. Я виняв, ось він.

Ж а н д а р м. Добре. Візьміть, а пантруйте,
аби кров не стерла ся. А ви, війте,
форшпан для нас вистарайте. По снігу
тяжко буде арештанта аж у місто
пішки гнати. А може у него спіль-
ники є, то щоб девлісі не напали та
не відбили.

М и к о л а. Господи! Що се зо мною діє
ся? За що на мене така кара тя-
женька?

В і й т (скробає ся в голову). За форшпан, пане
шандаре, тяжко буде нині. В кого
є тягло, то всі потягли на заробок,
то до латрів, то до кльоців. От, хиба
би його власні, Миколові коні взяти
і в його сани запрягти.

Ж а н д а р м. А що-ж, і се можна.

В і й т. То тут може хто небудь з вами
присїсти: буде кіньми гнати і по-
тому приїде назад.

Ж а н д а р м. Дуже добре. Менї ще й так
мабуть приїде ся сюди вернути, за
спільниками шукати.

В і й т. То ще й ліпше. Ану, куме Бабичу ідіть та запрягайте! (Бабич відходить).

М и к о л а (що доси сидів на ослоні та втирає руками сльози). Анно!

А н н а (мов остовпіла). Чого тобі, Миколо?

М и к о л а. У тебе чиста душа, невинна... Молись Богу, щоб швидко й моя невинність виявила ся.

А н н а. Чиста душа... А хиба-ж твоя менше чиста?

М и к о л а. А господарства пильнуй! Не багато у нас тої мізерії є, то щоб і те не пропало. А на адукатів не трать ся, щоби мене боронили. Маю в Бозі надію, що й без них мене Отець милосерний із того нещастя вийме.

А н н а. Га, коли так кажеш...

М и к о л а. Так, так, так, не роби того. Здай ся на Бога. А тільки...(Тремтить, його лице кривить ся до плачу, руки судорожно обіймають її). Анно! Аннице моя! Тільки ти... не забудь мене! (Утирає очи).

А н н а. Ну, що ти, Миколо! Чи слід тобі при чужих людях плакати? Вспо їй ся! Бог нас не лишить.

Микола. Га, Божа воля! Най він з усіми нами робить, що задумав. Ходімо, люде добрі! (Цілує Анну і виходить, за ним жандарм, війт і ин. Анна по його відході хоче кинути ся до дверей і зупиняє ся, хапає себе за голову, відтак ломає руки).
От тобі й ангели божі понад хатою перелетіли!

Заслона спадає.

ДІЯ ТРЕТЯ.

Місце перед коршмою. З правого боку сільська дорога, з лівого високий пліт, у глибині сцени коршма з широкою, отвореною брамою. Під коршмою ослони, коло плота грубі дерев'яні колоди, на яких можна сидіти.

Ява перша.

Три дівчини виходять із коршми по недільному убрані.

Перша дівчина. Живенько, сестриці, живенько біжіть та скликайте парубків!

Друга дівчина. Або що? Що казав Шльома?

Перша дівчина. Буде музика. Біжіть!

Третя дівчина. Ба, а війт позволив?

Перша дівчина. Та видно позволив, коли Шльома каже.

Ява друга.

Війт і дівчата.

Війт (надходить улицею і завертає до коршми, зачув їх слова). Ага, ви вже про музику! Не позволив війт, не позволив, і не дозволить ніяким сьвітом.

Третя дівчина. На маєш! А чи я не казала?

Друга дівчина. Як то, то й на пуціне музики не буде?

Війт. А не буде, не буде.

Перша дівчина. Не слухайте, сестриці! Біжіть живенько! Коли Шльома казав, що буде, то вже певно буде! (Беруть ся за руки і сьміючись вибігають).

Війт. Ах, ти сороко траскітлива! То в тебе Шльомине слово старше, ніж моє? Чекай но ти! (Грозить на нею костуром, відтак поправивши на собі кожух, іде до коршми).

Ява третя.

Настя і ще дві жінці виходять із коршми.

Настя. Та куди ви, кумо?

Перша жінка. Та хіба би до дому.

Настя. Е, маєте час. Там у вас, Богу дякувати, діти не плачуть. Ось посї-

даймо тут на колоді. Адіть, як сонечко пригріває, аж любо посидіти. Ще тільки пущіне, а тут уже немов би весна починала^{сь}ся.

Друга жінка. Та й справді сядьмо. Нікуди нам квалити ся. Чую, що музика буде, то подивимо ся, як молодіж гуляє. (Сідають).

Перша жінка. То кажеш, кумо Насте, що в Миколою зле?

Настя. Дух святий з нами, кумочко! Кажуть, що його таки вішати будуть.

Обі жінки. Господи! (Хрестять ся).

Перша жінка. І хто би був подумав, що він душолюб! Такий тихий та смирний..

Друга жінка. Ой, кумонько, чоловік усе чоловіком, а нечистий, бодай моци не мав, усякого підкусить.

Перша жінка. Ба, та чути, що там великі гроші у Абрамка забрали. Не знати, чи віднайдено їх?

Настя. Де там, аві сліду. Микола мовчить як заклятий, не хоче видати спільників.

Перша жінка. От ^єдурний! Ніби то йому що pomoже, як він буде гвйти, а ті уживати.

Друга жінка. Га, то у них уже такий злодійський закон, що один другого не сьміє видати, аби і сам ось тут погибав.

Перша жінка. То камяні душі. Господи! І десь такі люде родять ся і материне молоко ссуть і по землі ходять і пісень сьпівають!

Друга жінка. Ні, кумо, пісень вони не сьпівають. Ніколи не сьпівають. Хиба ти чула коли, щоб Микола сьпівав?

Перша жінка. Та й справді! Від коли його знаю, то пісні я від него ніколи не чула! Отто диво!

Друга жінка. Ну, а що-ж його жінка? Ог іще бідна! Така молода, така красна, і з такого роду славного!... Адже про її вітця по всіх селях слава йшла. Перший богач був на весь повіт, і ліпотент громадський. А тепер ось на яке зійшла!

Настя. Ой кумонько! Не знаєте ви, що то за жінка.

Перша жінка. Ну, або що?

Настя (понижає, голос з притиском). Остатна!

Обі жінки (бють себе об поли руками). Що ви кажете?

Настя. Що чуєте. Адже ми близькі сусіди. То я ніби не вважаю, але все добре бачу, що у неї робить ся.

Обі жінки. Ну, та що, що? Розкажуй!

Настя. Та що вам розказувати? Гидко розказувати. Знаєте, з ким собі заходить? З шандаром. З тим самим, що її чоловіка до криміналу завдав.

Жінки. Господи!

Настя. Вона з давна з ним любила ся, ще дівкою будши. Він з того села, що й вона. А її брати силою видали за Миколу.

Жінки. Ну, се ми знаємо. Але з шандаром!...

Настя. Він у неї два рази що тижня ніч ночує. Смерком приходить, досьвіта відходить. Він, бачите, ніби то за Миколовими спільниками пошукує. Моїому чоловікови сам так казав, а якже!

Жінки. Господи!

Ява четверта.

Анна, жінки і Настя.

[Підчас тої розмови сцена звільна заповняє ся парубками і дівчатами. Вони стоять купками, гуторять, сьміють ся. Старші жінки і чоловіки одні проходять улицею, другі заходять у коршму, або виходять із неї].

Анна (входить одягнена по недільному, оглядає ся боязно і наближуєсь до сидачих жінок).

Слава Ісусу Христу!

Перша жінка (холодно). Слава на віки!

Анна. А не було тут?... (Уриває і озирає ся).

Друга жінка. Ви за своїм чоловіком озираєте ся? Ні, не було його тут.

Анна (обертаєсь до неї залякана). За чоловіком? Ні, я не за чоловіком.

Настя. (з ущипливим докором). А ми тут власне про него згадували, кумо Анно, чуєте? Кажуть, що він дуже слабій.

Анна (мов непритомно). Слабій? Я не чула, А що йому таке?

Настя (так само). Та вішати його мають.

Анна (стрепенула ся, а далі бачучи, що Настя кпить з неї, відповідає також ущипливо).

Вішати? Га, се така слабість, що я

йому на неї не пораджу. Як завинив, то нехай покутує.

Н а с т я (відвертає ся від неї плечима до першої жінки). А знаєте, там один чоловік із Непитова сидів із ним у одній казни, а тепер вийшов. То розповідав мійому чоловікови. Переказував, каже, з вашого села Задорожний. „Просіть там мою жінку, аби мене хоч раз відвідала. Нехай мені який крейцарь передасть, чисту сорочку принесе. Та й нехай мені адвоката найме“.

А н н а (відходить на вулицю і щезає).

Ява пята.

Ті самі, без Анни. Парубків і дівчат сходить ся більше. Гомін.

Перша жінка. Огидниця!

Друга жінка. Погане зіле!

Н а с т я. Без серця вона! І відразу се було видно. Адже як його брали, то аби вам слово сказала, аби одну сльозу проронила, як чесній жінці годить ся! Де там!

Перша жінка. Цікава я, за ким вона тут шукала?

Настя. Та за ним, за ним! За своїм шандаром.

Перша жінка. Ба, а він хіба тут є?

Настя. Нині я виділа його в церкві.
Видно, що є.

Друга жінка. Тай мені здає ся, що я його бачила, як ішов до вїйта.

Настя. Вона певно ждала на нього в хаті, а не можучи діждати ся, пішла за ним по селі шукати.

Друга жінка. Ну, сего би вже було за багато. Хіба би весь стид загубила.

Настя. А ви думаєте, що не загубила? Ану, побачите! Вона тут іще з ним і танцювати буде.

Жінки. Тьфу! Пек осина!

Ява шеста.

Ті самі, музики, потім вїйт.

Гомін серед молодїжи. Музики йдуть! Музики! Ладьте місце для музик! (Кілька парубків виносять підвешену лаву з коршемних сїний і ставлять з надвору під стїною). Ось так! Тут буде добре!

Музикки (три селяни, один зі скрипкою, другий з басом, третій з решетом входять, кланяються на всі боки, відтак вилазять на лаву, де їм тимчасом поставлено стільці. Вони сідають і потягають смиками по струментах, трібуючи їх. Гомін довкола, сьміхи, жарти. Сцена наповнює ся).

Війт (виходить із коршми, грізно). А тут що? (побачивши музику). А ви що тут робите? Хто вам дозволив?

Музикки (встають, знімають шапки, скрипник говорить). Пане начальнику, нас закликали. Ми люде зарібні. Не наше діло питати дозволу. Нас закликали, казали, що можна.

Війт. Хто вас закликав?

Скрипник. Та парубки, а хто-ж би. Он Андрух, та Олекса, та Степан. (Товпа втихає. Три парубки виходять наперед і кланяються війтови).

Війт. А вам чого треба?

Перший парубок (кланяє ся). Та ми би просили, пане начальнику, щоби ви дозволили трохи потанцювати. Нині пущіне, то вже остатній раз.

Війт (строго). А чий ти?

Парубок. Та Василя Півперечного, Олекса.

Війт. А був ти нині в церкві?

Парубок. Та був, пане начальнику.

Війт. А чув ти, що єгомость наказували?

Парубок. Та чув, пане начальнику.

Війт. А наказували вони вам на музику
та на танці до коршми ходити?

Парубок. Та не казали.

Війт. Ну, а ви так слухаєте наказу?

Парубок (чухає ся в потилицю і всьміхає ся).

Та хто би там того слухав, пане начальнику! Наші єгомость старенькі, хіба вони знають, чого молодим потрібно? То вже як ви позволите... То від вас залежить, а не від єгомостя.

Інші парубки. Так, так! Ми вже пана начальника просимо дозволити нам.

Війт. Не позволяю! Не можна.

Ява сема.

Ті самі і Шльома.

Шльома (вибігає з коршми з фляшкою і чаркою).

Як то не можна? Чому не можна?

(До парубків). Ні, ні, не бійте ся, пан

начальник жартують. Чому би не

було можна? (Наливає чарку) Ну, пане

начальнику, дай вам Боже здоров'я!

В і й т. Ні, Шльома, раз тобі сказано, що не можна, то не можна. Я випити випю, бо щось мене в трунку млоїть (пе) і заплачу тобі, але танців ані музики мені не сьміє бути.

Шльома. Але-ж пане начальнику, ви не маєте права мені заказувати. Се мій заробок. У мене є патент.

В і й т. Патент? Який патент?

Шльома. Як то який? Цісарський патент. З печаткою! Ось дивіть! (Витягає зза пазухи папір зложений у десятеро і подає його війтови).

В і й т (незручно розвиваючи папір, обзирає його на різні боки, очевидно не вміючи читати, а відтак віддає Жидови). Га, коли так, коли маєш патент, то інча річ. То вже не моя власть.

Шльома. А видите? Чи я не казав, що музика буде? Ну, хлопці, чого стоїте? Беріть ся до дівчат! Адіть, як вони нівроку настроїли ся танцювати. А ви, музики, випете?

Музики. Ба, та нам так і належить ся.

Басіста. Сам Бог приказав.

Шльома (частує їх). Ну, пийте-ж, пийте, а грайте добре!

Музики. То вже наша річ.

Війт. А памятайте мені, аби все порядно, без образи божої!

Шльома. Чуєте, що пан начальник каже? Без образів-божих!

Війт. А скоро сонце зайде, зараз мені перестати і до дому розходити ся. Я тут присяжного пришлю, аби ніхто не сьмів...

Шльома. По що, пане начальнику? По що присяжного трудити? Хиба я сам не знаю, що належить ся? Як прийде той час, то вже я сам їм скажу, що треба перестати. Ну, ну, бавте ся! А ви, пане начальнику, ходіть зо мною, я вам маю щось дуже ладне сказати. (Тягне його до коршми).

Ява осьма.

Ті самі без війта і Шльоми.

Юрба розступає ся, прочищуючи місце по середині. Старші чоловіки і жінки засідають то коло музик, то попід стіною на ослонах, то на колодах. Діти вилазять на пліт. Парубки і дівчата у дві лави стоять довкола. Музика зачинає грати.

Один парубок. Гей, погуляймо нині!
Нехай лихо сьміє ся! Ану, музики,
коломийки! Та такої вріжте дрібної,

аби аж жижки трусили ся! (Музики грають коломийки, кілька пар танцює. По якимсь часі музики уривають, танцюючі стають).

Парубок. А то що? Чого ви стали?

Скрипник. (Показує смиком на вулицю).

Гомін. Шандар! Шандар! Той, що Миколу до криміналу завдав! (Усі стихають, на лицах видко неспокій, а навіть острах).

Ява девята.

Ті самі, жандарм і Анна.

Жандарм (тягне Анну за руку). Але ходи ж бо, ходи! Чого тобі онимати ся?

Анна. Бій ся Бога, Михайле! Пусти мене! Ади, люде ззирають ся.

Жандарм. Ну, то що, що ззирають ся? Кому цікаво, нехай дивить ся. А мене то що обходить? Я з людського диву не буду ні ситий, ні голоден.

Анна. Але стидно. Лице лупає ся. Шепчуть, пальцями показують.

Жандарм (грівно дивить ся на неї). Анно, я думав, що ти розумна жінка, а ти все ще дурниці плетеш. Після того, що стало ся, ти ще можеш уважати

на людські позирки і пошепти! Тьфу,
чисто бабська натура!

А н н а. Михайле!...

Ж а н д а р м. Ні, не кажи мені так! Не
хочу тебе знати ані бачити, коли ти
така.

А н н а. Михайле!...

Ж а н д а р м. Ну, так ідеш?

А н н а. Господи, що-ж я маю робити!...

Ж а н д а р м. І танцювати будеш зо мною?

А н н а (з жахом). Тут? При всіх?

Ж а н д а р м. Ти знов своє? Ані слова
більше! Будеш, чи не будеш?

А н н а (шепче). Господи, дода мені сили!
(Подає йому руку. Обоє наближають ся до
юрби перед коршмою).

Ж а н д а р м. Слава Ісусу!

С е л я н н і і с е л я н к и (кланяють ся). Слава
на віки!

Ж а н д а р м. Я чув тут перед хвилею му-
зику, бачив танець...

П а р у б о к. Ну, а хибя що? не вільно
нам?

Д р у г и й п а р у б о к. Нині пушціне.

Т р е т і й п а р у б о к. Нам пан начальник
позволив.

Ж а н д а р м. Ну, ну, та я нічого не кажу.
Потанцюйте собі. Ну, музики, грайте!
Най почую, як ви тут у Незваничах

умієте. Може й мене охота візьме з вами покрутити ся. Позвольте, хлопці?

Парубки. О, проєймо, просимо! (Музика грає. Жандарм послухавши троха, бере Анну за руку і відходить з нею до коршми).

Ява десята.

Ті самі без жандарма і Анни.

Перша жінка. Та й справді пішла з ним.

Друга жінка. Видно, що їй зразу ніяково було. Троха противилась.

Настя. Ще не привикла, кумо. Але привикне швидко. Він її привчить.

Друга жінка. Та й страшний же! А найстрашнійший, як усьміхає ся. Так ті зубиці білі та великі виставить, що здає ся чоловікови, ось-ось укусить. (Музика, танці. По хвили жандарм і Анна виходять із шинку, беруть ся за руки і пускають сх також у танець).

Ява одинацята.

Ті самі, жандарм і Анна танцюють. Помалу танцюючі пари розступають ся. На всіх лицах обуренє. Жандарм і Анна лишають ся самі.

Жардарм (побачивши се зупиняє ся, грізно).
А се що? (Обертає ся кругом). Чому не танцюєте?

Парубки (кланяють ся, лукаво). Нам досить.
Жандарм. Як то? Не хочете більше?
Один парубок. Ні. Помучились.

Жандарм. Хлопці, се ви задля мене?
Парубок. Може й так.

Жандарм. Що? Ви сьмієте мені такий стид робити?

Парубок (сьмілійше). А пан сьміють нам такий стид робити?

Жандарм. Який?

Парубок. Танцювати з такою жінкою.

Жандарм. З якою?

Парубок. Самі то ліпше знаєте, з якою.
Ми з нею не танцюємо.

Жандарм. Але я з нею танцюю. Ви мені не сьмієте стиду робити. Я цісарський слуга.

Парубок. Ми всі цісарські. А до танцю ви нас не присилуєте.

Жандарм (мякше). А може й присилую.
(Кричить). Жиде! Гей, Шльома!

Ява дванацята.

Ті самі і Шльома, за ним вїйт.

Шльома (з лїваром у руці). Чого вам треба,

пане постенфірер?

Жа н д а р м. Відро горівки і пів бочівки пива для всеї громади, на мій рахунок, розумієш? А зараз!

П а р у б о к. Ви, пане шандаре, дармо не експенсуйте ся! Ми вашої горівки анї вашого пива пити не будемо і в тавець з отсею кобітою не підемо. Ми анї вам анї їй чести не уймаємо. Що собі маєте, то собі майте, але танцювати з вами не можемо. Вільно пану начальникови заборонити нам дальше бавити ся, то ми розійдемо ся. Гей, хлопці, дівчата, ходімо домів!

В і й т (стає на середині). Гов, гов! А тут що таке стало ся!

П а р у б о к (кланяє ся). Нічого, пане начальнику. Потанцювали, та й до дому йдемо.

В і й т. Ба та так живо?

П а р у б о к. Адже віомость остро заказували.

В і й т. Ти блазню один! Менї тото будеш пригадувати? Кадн тому, що носа не має, а не менї. Ти думаєш, що я такий дурень і не бачу, що тут дїє ся?

П а р у б о к. Ну, то чого-ж пан начальник питають ся?

Війт. Мовчи, дурню! Хлопці, стид вам таке робити! Пан шандар винї ваш гість, самі ви його запросили — не бійте ся, я бачив через вікно! Ну, а тепер такий бешкет йому робите? Фе, так не гарно.

Парубок. А нам випадає з такою разом танцювати?

Війт. Анна порядна господиня! Чого ви від неї хочете?

Парубок. Чоловіка вішати мають, а вона тут буде танцювати. То так порядна господиня робить?

Війт. Не слухайте, діти! Се брехня. Її чоловіка ще не судили, ще не знати, чи він що винен, а без суду нікого не вішають. А коли пан шандар не цурає ся вести її в танець, то ви не маєте права нею цурати ся. Ну, ну, не фиркайте ся, а будьте раді, що вам дозволено бавити ся. А ви, пане шандаре, не противте ся дїтвакам. Самі бачите, вони то не злого серця. Ну, музики, ну, грайте! (Музики грають; звільна, мляво починають ся танці. По якімсь часі жандарм з Анною знов пускають ся в танець. Нараз на півтакті музика уриває, пари крім жандарма і Анни стають мов вкопані).

Ява тринадцята.

Ті самі, по хвили Микола.

(Музики і часть танцюючих бачуть Миколу ще за-
ким він появил ся на сцені. Жандарм і Анна обер-
нені до него плечима).

Жандарм (тупає ногою). До стосот каду-
ків! А се що знов? Чого ви урвали?
Гей, музики! Ви хочете....

Музика (мовчки показує смиком).

Жандарм (обертає ся, побачив Миколу). Га,
а се що?

Микола (в кожусі, оброслий бородою, з вузли-
ком на плечах, входить і фланяє ся народови).
Слава Ісусу Христу!

Всї. Слава на віки!

Анна (побачивши його, скривує). Господи!
Пропала я! Микола!

Микола (всьміхає ся сумовито). А, що бачу,
і моя жінка тут. Ото добре. І ви тут,
пане шандаре? Та, бачу, я вам за-
баву перервав!

Жандарм. Ну, як ся маєш, Миколо?
Що з тобою чувати? Пустили тебе?

Микола. Та, Богу дякувати, пустили.

Жандарм. Дуже мене то тішить (підходить і подає йому руку). А знаєш, кому за се маєш подякувати?

Микола. Та відки мені знати? Хиба мені там скажуть? Прийшли, отворили казню, казали забирати ся. та й по всему.

Жандарм. Мені маєш подякувати.

Микола. Тобі? А то як?

Жандарм. Бо я таки віднайшов правдивого убійцю. Та й то не одного, а цілу кумпанію. Не нині то завра їх арештую. Коштувало се мене труду, то певно. Був чоловік і в такім, що мало сам головою не наложив, ну, але знаєш, як я тебе арештував, то так мене щось коло серця почало нудити. Все мені здавало ся, що ти не винен і будеш думати, що я тебе доброхить у біду ввалив. І я не міг спочити, поки не натрафив на слід убійників.

Микола (кланяє ся йому). Най тобі Бог заплатить за все добре, а за зло... (глядить з докором на Анну). Злого най вам Бог не памятає!

Жандарм (сьміє ся). Ну, злого! Так багато злого я нікому не зробив. Мені може дехто більше зробив злого, а я нікому не випоминаю.

Микола (поспішно). Я також ні, також ні! Хорони Господи! Що там випоминати!

Жандарм. А я от нині твою господиню ледво витягнув силоміць із дому, аби троха провітрила. ся та між людей показала ся.

Микола. Спасибі, спасибі тобі, що хоч ти за неї дбав. Чув я там, у тім леклі, чув, як ти її дозирав. Спасибі! (Кланяє ся). Ну, Анно, а ти що так стала, мов осуджена? Чому не витавш ся зі мною?

Анна. Будемо ще мати час витати ся. Що тут, перед усіми людьми?

Микола. Правда, правда. Се домашнє діло, ніщо його перед людьми показувати. Ну, так ходімо до дому. В ласці Божій оставайте ся, добрі люде! (Кланяєсь і пускає ся йти. Анна за ним).

Жандарм. Миколо, гов! А постій но!
Микола (озираєсь). А чого тобі?

Жандарм. Ба, а мене не кличеш до себе? Адже-ж нині празничний день, треба його якось обілляти. Го, го, не думай, що се тобі так увійде ся!

Микола (заклопотаний). Що-ж, коли твоя ласка... А я, правду кажучи, не думав...

Жандарм. Де ти в своїм житю коли що думав! Усе другі за тебе думали. Так чекай же, не знаєш ти чести, то я тебе погощу. Гей, Жаде!

Шльома (вибігає з порожніми склянками).
Чого вам потрібно?

Жандарм. Фляшку горівки, вишняку, що там ще маєш доброго, спакуй у кошик, а зараз! Плачу і готовими.

Шльома. Ни, ни, чи я від пана постенфірера домагаю ся? А куди тото відіслати?

Жандарм. До Миколи. А живо!

Шльома. Добре, добре! (Відходить до коршми).

Жандарм (махає шапкою). Ну, люде, будьте здорові! (Відходить).

Настя (вороче за ним). **На** зломану голову! (Музика. Парубки і дівчата знов лагодять ся до танцю).

Заслона спадає.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Хата Миколи.

Ява перша.

Анна сама.

А н н а (під вікном мотає пряжу на мотовило і числить нитки). Одинацять, дванацять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять. (Зупиняє ся). Семей день уже його нема. Чень нині прийде. І боюсь його, і жити без него не можу. (Мотає далі). Шіснацять, сімнацять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять. (Зупиняє ся, зажмурює очи і задумуєсь). Який страшний! Який грізний! А що за сила! Здаєть ся як би хотів, то так би і роздавив мене і того... мойого... халяпу. Поглядом одним прошиб би. І чим страшнійший, чим

острійше до мене говорять, тим, здає ся, я більше люблю його. Вся тремчу, а так і здаєть ся, що тону в нїм, роблюсь частиною його. І нема у мене тоді своєї волї, анї своєї думки, анї сили, анї застанови, нічого. Все менї тоді байдуже, все готова віддати йому, кинути в болото, коли він того схоче! Ах! (Мотає далї). Двацять і одна, і дві, і три, і чотири. (Зав'язує пасмо). Та й чи-ж не віддала я йому все, все, що може віддати жінка любуому чоловікови? Навіть душу свою, честь жіночу, свою добру славу. Присягу для него зломала. Сама себе на людській посьміх віддала. Ну, і що-ж! Менї байдуже! Він для мене все: і сьвіт, і люде, і честь і присяга. (Мотає). Одна, дві, три, чотири, п'ять, шість....

Ява друга.

Жандарм і Анна.

Жандарм (входить). Добрийдень, Анно!
Ти сама?

Анна (випускає в рук мотовило і веретено).
Ах! То ти? Де-ж се ти так довго?
Чому не приходив тільки час?

Жандарм. Де чоловік?

Анна. А он у стодолі молотить.

Жандарм. Ну, що-ж він?

Анна. Як то, що?

Жандарм. Не дорікає тобі, не бє, не сварить?

Анна. Він? Ані словечка. Навіть не питався, чому я не приходила до него до арешту. Крутить ся по хатї, нишпорить по господарстві по давньому.

Жандарм. Ну, а ти не почала з ним розмову?

Анна. Про що-ж я буду з ним говорити? Обрид він менї. Лучше-б був гнів собі в криміналї.

Жандарм. Ну, а як гадаєш, знає він про те, що зайшло між нами?

Анна. А хто його знає? Менї навіть на-тяком одним не дав сего пізнати.

Жандарм. Ну, але може сусїди наговорили йому?

Анна. Може бути. Та що се мене обходить? Я тепер спокійна, нічого не бою ся, ні про що не думаю, нічого не знаю, тільки тебе одного. (Приближавсь до него, боязно). Михайле, можна тебе обняти?

Жандарм (обіймає її).

Анна. І поцілувати? (Цілюють ся). Знавш, давнійше я, здається, була б умерла зі стиду, як би була подумала навіть, що яко шлюбна жінка можу так цілувати другого. А тепер! (Цілує його без памяти). Любий мій! Тепер у мене ані крихіточки ніякого неспокою, ніякого сорому нема!

Микола (відчиняє двері, але побачивши, що Михайло з Анною цілють ся, цофає ся назад і замирає злегка двері).

Жандарм (шепотом). Він був.

Анна. Нехай собі! Не боюсь я його.

Жандарм. Ну, я також не страшків син. Але тепер я не хочу з ним балакати. Я так тільки на хвильку забіг. Мушу ще піти до вінта віддати йому письмо, а відтак прийду до вас на кілька годин. Прощай! (Забирає карабін і відходить).

Анна. А приходи! Ждати му з підвечірком! (Бере ся знов мотати). Так, він бачив нас. Ну, і що-ж з того? Коли доси очи не повилазили, то мусів бачити. Не тепер, то в четвер був би побачив. Я ховати ся від него не думаю. Нехай робить зі мною, що хоче! (Рахує по тихо нитки, завязує пасмо).

Ява третя.

Микола і Анна.

Микола (входить з цїпом у руці). Ти сама, Анно?

Анна. Сама.

Микола. А той... шандар.. пішов уже?

Анна. Пішов до війта, але за годинку, казав, що прийде. Або що, ти хотїв з ним що побесїдувати?

Микола. Я?... Ну, нї.. Хиба так... пару слів.. Але нї! Що менї з ним бесїдувати?... Ог, бачиш, сьвірка в цїпі урвала ся, то я прийшов звязати. Не маєш де мотузка?

Анна. Не маю. От на тобі прядива, та виплети собі.

Микола. Та хиба вже так зробити. (Бере прядиво, вбиває в стїл шило, робить з прядива космики, наслинює їх і починає плести. Анна мотає далї, шепотом числячи нитки. Микола по хвили). Анно!

Анна. Чого тобі?

Микола. Так сей шандар, сей Михайло Гурман...

Анна. Ну, чого тобі від него треба?

Микола. Я знаю, ти ще дївкою любила його... і тепер любиш.

Анна (перестає мотати і глядить на него). Ну, і що-ж з того?

Микола (понуривши голову). Та нічого. Хвба я тобі що-небудь кажу? (Хвилю мовчить, а відтак починає плакати і клонить голову до стола).

Анна. Так чого-ж плачеш? Чого рвеш моє серце?

Микола. Бо.. бо... моє рве ся. (Встає і наближає ся швидко до неї). Анно! Не вже-ж ти мене так... так анї крихітки не любиш?

Анна. Ні.

Микола. І ніколи не любила?

Анна. Ні.

Микола. І не можеш присилувати себе, щоб хоч жити зі мною по давньому?

Анна. Ні. (Звішує голову). Пропало вже.

Микола (відвертає ся). Га, видко Божа воля така. Господи, по що ти вивів мене з криміналу? Чому не дав менї там зігнати? Я думав, що нема гіршої муки над неволю. А як прийшли пани і сказали менї: „Миколо, ти вільний, бачимо твою невинність“ — Господи, то менї трохи серце не трісло з великої утіхи. Я крил у Бога просив, щоб до дому як найскорше залетїти, а тут застав таке... таке,

що й язик не повертає ся сказати! Таке, що неволя в криміналі против того видаєть ся мені раєм! (Ридає). І за яку се провину мене Господь так тяжко карає? Чим я його образив, чим прогнівав?

А н н а. Цить, Миколо, не плач! І на мене вини не звертай. Ти-ж знаєш добре, що й моєї вини тут мало. Силою віддали мене за тебе. Доки сила моя була, я була тобі вірною, хоч иньшого любила. Але тепер не стало моєї сили.

М и к о л а. Так що-ж нам робити? Як жити?

А н н а. Роби, що знаєш, що тобі сумління каже. Вбий мене, чи прожени мене, чи лвиши мене при собі, — мені все одно.

М и к о л а. Слухай, Анно! Я тебе розумію. Я люблю тебе. Мені жаль тебе, як власної душі. Я не хочу бути твоїм катом, бо знаю, що ти й без мене багато витерпіла. Тільки одно тебе прошу: вважай на людей! Не на мене — нехай уже я так і буду нічим для тебе, — але на людей. Щоб люде з нас не сьміяли ся!

Анна. Хіба-ж я їм забороню сьміяти ся?

Нехай сьміють ся, коли їм сьмішно!

Микола. А все-ж таки... Не показуй ся прилюдно... з ним. Не топчи в болото мові бідної голови. А нї, то вбий мене, щоб я не дивив ся на те!

Анна. Се не від мене залежить, Миколо. Я тепер одного пана знаю — його, так як доси знала тебе. Що він мені скаже, те й зроблю, а більше ні на що не оглядаю ся. Ганьба, то ганьба; смерть, то смерть. З ним мені нічого не страшно. А ти роби, що знаєш.

Микола (хапає ся руками за голову) **Господи, Господи,** вона зовсім одуріла! **Говорить** мов у горячці. Се він, проклятий, дав їй якісь чари, якесь дане, він її з розуму звів, щоб насьміяти ся надімною! (Ходить по хаті з виразом важкого болю. Анна мотає далі).

Ява четверта.

Ті самі і жандарм.

Жандарм (входить). **Слава Богу!** Здоров був, **Миколо!**

Микола (понура). **Здоров був, Михайле!**

Жандарм (сміючись, бе його долонею по плечі).
А, прецінь хоч раз ти заговорив до мене, як до старого знайомого.

Микола. Ліпше-б нам було не знати ся ніколи.

Жандарм. Чому? Тьфу, Миколо, як ти насовив ся! Немов би я тобі батька зарівав.

Микола. Ти мені ще гірше зробив.

Жандарм. Ет, іди, не плети дурниці! От ліпше їдай тут! (Садить його силоміць кінець стола, кладе карабін і шапку, на другім кінці стола, а відтак виймає з торби фляшку горівки). Ади, з сею ворожкою ми порадимось, як у світі жити. Анно, ану но найди там який наперсток! (Анна встає і ставить на стіл чарку, хліб і сир),

Микола. Спасибі тобі, я не пю.

Жандарм. Як то не пеш? Що се ти видумуєш, Миколо? Нині тиждень пив, а тепер не пеш! Ну, се ти пуста видумав! (Наливає). На твоє здоровле, Миколо! (Пє). А!... Бачиш, я сам пю. (Наливає). На, випий! І не жури ся! Вдарь лихом об землю! Нехай Мошкова кобила журить ся, що велику голову має.

Микола (бере чарку). Га, виджу, з тобою нема иньшої ради. Здох-бись, Михайле! (Пє).

Жандарм (сьміє ся). Ха, ха, ха! Здох бись! Гарно ти мені здоровля зичиш! Ха, ха, ха! Сьміхованець з тебе, Миколо, бігме, сьміхованець! (Плеще його по плечах).

Микола. Що-ж, Михайле, що кому на лежить ся!

Жандарм. Так ти думаєш, що мені на лежалось би здохнути?

Микола. Думаю, що се було-б лїпше і для мене, і для тебе і для отсеї (показує на Анну).

Жандарм. І для отсеї! А, ми й забули про господиню! (Наливає). Ну, Анно, випий за здоровле свого чоловіка!

Анна. За твоє здоровле, Михайле! (Пє).

Жандарм. Ха, ха, ха! Бачиш, Миколо, твоя жінка мені трохи інакше бажав, ніж ти! Ну, випиймо-ж тепер за її здоровле! (Пють).

Микола. Та й міцний же твій вишняк, Михайле. Від двох чарок вже й у голову бе.

Жандарм. Не слухай того, синку мій! Се тільки твоя голова слаба, ось що!

Міцної голови він і по десяти чарках не хапає ся.

Микола (опирає голову на локоть). Слаба голова, кажеш. Правду кажеш! І без твого вишняку вона мені ходором ходила, а тепер ще гірше. Знаєш, Михайле, що я тобі скажу так, по приязни, по старій знайомості?

Жандарм. Ну, що?

Микола. Може би ти перестав у мене бувати?

Жандарм. А то чому, Миколо? Надоїли тобі мої відвідини?

Микола. Надоїли, не надоїли, а так. Мені здає ся, що воно-б було ліпше, як би ти не показував ся.

Жандарм. Не можу, братчику, їй Богу не можу. Служба моя така, що все по при вашу хату моя дорога йде. А при тім, серденько моє, ще одна річ припутана.

Микола. Яка?

Жандарм. Хоч то ніби урядова тайна, але що вже робити, скажу тобі. Але насамперед випиймо! Най усе зле минає! (Наливає, пють). Так ось яка річ, небоже. Тебе ніби то пустили з криміналу...

Мик о л а (схапуєсь). Ніби то?... Як то ніби то?

Ж а н д а р м. Ну, ну, ти бо зараз усе так береш на правду, мов би ти справді почував ся до вини! Е, Миколо! Адже-ж ти сам відчуваєш себе невинним, правда? (З притиском). Власне сумління каже тобі, що ти невинний? Правда? (Глядить йому просто в очи).

Мик о л а (змішаний, крикливо). Богом небесним свідчу ся, що правда!

Ж а н д а р м (насьмішливо). Ну, ну, Миколо! Так не говори! Особливо перед шандарем з такими словами не вихапуй ся. Бо між нами, шандарями, брате, така думка, що як на кого підозріне паде, а він починає Бога на свідка кликати, то значить, що у него сумління не зовсім чисте. Щось там у него не гарно.

Мик о л а (переляканий). Так... значить... ти думаєш, що я...?

Ж а н д а р м (сьміє ся і клепле його по плечах). Ха, ха, ха! Дитина ти, Миколо, ось що я думаю! Леда чим тебе застрашити можна. Не бій ся! Не такий чорт страшний, як його малюють. Те, що тобі тепер видаєть ся таким

страшним, також не таке. До всего чоловік привикне!

Микола. Ти се про що закидавш? Якось не зовсім я розумію тебе.

Жандарм. Порозумієш, братчику, порозумієш, як на те час прийде. А тепер знаєш, що я би тобі радав?

Микола. Ну, що?

Жандарм. Будь спокійний. Не роби ніякого галасу. Жий собі тихо, смирно як Бог приказав, і ні про що не дбай, що довкола тебе творить ся.

Микола. Ні про що не дбати? А думаєш, що се можна?

Жандарм. А чому би не можна? Певно, що можна. Повірь мені, друже! Я богато сьвіта сходив, богато дечого видів і знаю. Так ось що я тобі скажу: Тисячі людей живуть от так як ти, і не питають навіть, як воно склало ся, відки пішло, хто тому винен? Де би чоловікови голови стало, щоби се все розібрати? Стало ся, склало ся — що порадиш? Треба брати житє, яке є, треба жити, як можна.

Микола. І з розбитим серцем?

Жандарм. Дурниця серце! У кого воно ціле?

Микола. І на людським посьміховищу?

Жандарм. Наплюй ти на людей! Чого тобі від них потрібно? А як ти з них будеш сьміяти ся, то вони з тебе не будуть. Ще самі до тебе прийдуть.

Микола (в задумі). Що-ж, мудра рада. Тільки мабуть за міцна на мою слабу голову. (Хапає себе руками за голову і починає ридати). Ой, за міцна, за міцна! Не видержить моя голова!

Жандарм. Не бій ся, видержить. Я тобі поможу. Я кождому голову скручу, хто би посьмів з тебе сьміяти ся.

Микола. Богато буде скручених голов.

Жандарм. Не бій ся, се вже моє діло!

А тепер, друже мій, Миколо, знавш що?

Микола. А що таке?

Жандарм. Я бачу, що ти дуже ослаб. Сон тебе клонить. Піди ти собі на тік, та засни.

Микола. А ти?

Жандарм. Про мене не турбуй ся. Я також трохи відпочину, а потім піду до дому.

Микола. То може би, Михайле, ти сам пішов на тік і там заснув?

Жандарм. Ну, ну, не роби комедії! На тобі кожух (бере з жердки кожух і кладе

йому на плечі), подушку і верету (втягає з постелі подушку і верету і також кладе на него). Іди! (Випихає його за двері. Мовчанка. За сценою чути важке зітханє і повільні кроки Миколи).

Ява пята.

Жандарм і Анна.

Жандарм (обнимає Анну). Ну, тепер ми самі.

Анна. Цить! Я боюсь, щоб він там собі якого лиха не заподіяв.

Жандарм. Не бійся! Він тепер занадто ослаб, розкис! Зарисся в солому і засне.

Анна (припадає до него). Михайле, Михайле! Що буде з нами? До чого воно дійде? Чим воно скінчить ся?

Жандарм. Дурна! Ось вона чим турбує ся! Ніби то хтось у світі знає, чим що скінчить ся і до чого дійде? Жий та дихай, доки живеш! Зле тобі? А коли не зло, то дякуй Богу. Як буде зло, тоді час буде думати про те зло! Чим скінчить ся! Нічим не скінчить ся. Будемо жити, доки можна. Будемо любити ся, доки можна.

Будемо людям в пику сьміяти ся,
доки можна, доки вони нас під ноги
не візьмуть. А потому? Потому один
кінець: всі помремо і чорту в зуби
підемо. Ось чим воно скінчить ся,
коли хочеш знати. (Обіймає її).

Заслона спадає.

ДІЯ ПЯТА.

Хата Миколи. День. Стіл відсунений, за столом і на ослоні селяни і жінки, між ними Бабич і Настя. Микола підпитий з келішком у руці серед хати. На столі велика фляшка горілки і хліб та сіль.

Ява перша.

Микола, Бабич, Настя, селяне, жінки.

Селяне (п'яними голосами співають журавля):

Ой там у лісі, ой там у лісі плужочок,
Плужочок-чок-чок-чок (2) плужочок,
Ой виорав він (2) ланочок,
Ланочок-чок-чок-чок (2) ланочок.
Ой насіяв він (2) конопель,
Конопель-пель-пель-пель (2) конопель.
Та впронадив ся (2) журавель,
Журавель-вель-вель-вель (2) журавель.
Ой, я я тому (2) журавлю
Журавлю-влю-влю-влю (2) журавлю.
Та бучком ноги (2) поломлю,
Поломлю-млю-млю-млю (2) поломлю.

Селяне і селянки при остатних куплетах похитують ся, торкають одні одних плечима та кивають головами, позираючи на Миколу, що стоїть зі звшеною головою і держить чарку в тремтячій руці. Коли сьпів скінчив ся:

Мик о л а. Ну, куме, дай Боже здоровле!
(Пє).

Б а б и ч. Дай Боже всего доброго!

Мик о л а. Ні, сего не кажіть! Чого доброго? Я доброго нічого у Бога не прошу. Досить уже того доброго зазнав, буде з мене! (Наливає і передає чарку Бабичеві). Ну, прошу!

Б а б и ч. Дякуємо красно. Ні, кумцю, не гнівїть Бога! Що Бог дасть, то не напасть. Нераз чоловік гадає, що не знати яка на него біда впала, аж за день, за другий озирає ся, а воно вже йому на добро вийшло. Ваше здоровле, сусїдо! (Обертає ся до иньшого селянина і пє).

Пер ш и й с е л я н и н. Дай Господи й вам!

Мик о л а. Ну, вже ви мені сего не кажіть. Уже я то на своїй шкірі витрібував, яке воно добро виходить. Ні, кумове чесні, вірте мені чи не вірте, а мені здає ся, що пан Біг часом собі сьміх із нас робить.

С е л я н и. Бійте ся Бога, куме, що ви говорите! Таже то образа Божа!

Микола (махає рукою). Одно мене ще в сьвітї держить — отся живиця! (Бере чарку наливає і пє).

Настя (під вікном до другої жінки, киваючи головою). Я то знала, що до того воно дійде. Бійте ся Бога, тотя жінка ані стиду не має ані серця.

Перша жінка, Ой та певно. Мій старий казав, що буде в радї о тім говорити, аби її при всїй громаді різками висїчи, най не дає злого прикладу.

Настя. Певно, що варто би. Адже й нинї в церкві. Бійте ся Бога! Та ж такого ще сьвіт не бачив. З чужим парубком аж до самої церкви прийшла, а потому як сама стала, то щоби вам до образів, до вівтаря сьвятого лицем обернула ся! Де там! До него обернула ся, до него, окаянна, молитви шепче. Жінки довкола неї повідступали ся, таке вам колесо зробили, мов від зараженої ти снуть ся, а вона нічого, мов і не бачить. Так усю хвалу Божу й вистояла. Та не всю, бо скоро „Достойно“ просьпівали, мій шандар із церкви, моргнув на неї, та й вона за ним вийшла.

Перша жінка. Та куди-ж вони потягли ся?

Настя. Мабуть до коршми. Там собі обоє в ванкири запивають ся. (Шепче).

Бабич. Куме Миколо, так ви кажете, що жінка вас голодом морить?

Микола. Хто? я? Коли я се казав? Де?

Бабич. Ну, я так чув.

Перший селянин. І я чув. Геть по селу чутка ходить.

Микола (в п'янім запалі). Бреше тота чутка! Всі брешуть, хто її далі розносить. Кому яке діло до мене і до моєї жінки?

Настя. Ну, та певно, що нам діла нема. Але є хтось такий, що має до неї діло.

Микола. Кого то обходить, що ми їмо, що варимо, чи ситі, чи голодні?

Бабич. Та ви, куме, не гнівайте ся, що я вас спитав. Я прецінь не зі злої волі. Бо тут, бачите, деякі хотіли на раді громадській...

Микола. Що, що, що? Засї раді громадській до моєї жінки. Не має рада права!

Бабич. Ну, як ви собі не вкривдуєте — то певно. Тільки що, бачите, люде собі дуже марикують, що вона дуже

поганий приклад дав, вибачте, на публіку людську з тим Гурманом волочить ся.

Микола (хапає себе за голову). Ой, ой, ой! Люде! Не ріжте мене без ножа! Не мучте мене! Не бабруйтесь у моїм серци! Най вам моя жінка не стоїть у очах! От пийте, колисьте чесні та добрі, щосьте до мене прийшли, частуйте ся і говоріть дещо веселішого. А то тьфу! Чоловікови й без вас тяжко, а ви ще додаєте.

Настя. Ой кумочку, та чи то ми не знаємо, що вам тяжко? (Пе).

Микола. Ой тяжко, кумонько, тяжко! (Наливає і пе).

Настя. Та кажуть, що вона до вас по цілих днях не говорить?

Микола. Та що будемо говорити? Вона мовчить, і я мовчу. Оттак цілий день мов тумани ходимо. А вона все тільки в вікно зазирає, чи він не йде. А до мене хоч би словечко сказала.

Настя. Ой бідний ти, кумочку, бідний! (Наливає і пе).

Микола. Ой бідний, кумочко, бідний, як той мак на четверо! (Наливає і пе). Як той горох при дорозі. (Плаче).

Настя. Та хйба я не знаю, що ти нераз з голоду млїеш, а вона що зварить, то тому поганинови держить. Куме, таже я твоя близька сусїда. Все знаю, все бачу, хоч би нераз і не хотїла бачити. Нераз аж серце менї крає ся! Бігме, кумочку, крає ся! (Плаче і обїймає його).

Бабич. Ну, ну, жїнко, може нам пора до дому?

Селяне. Та пора би йти.

Микола. Люде добрі, сусїди чесні! Посидьте ще трохи! Не квапте ся, не розходїть ся! Я рад! що людський голос у тих стїнах чую. Поговорїть, почастьуйте ся. Ну, прошу! Ов, чарка стоїть! Що се такого? Фляшка порожна? Я зараз другу принесу. У мене барилка єсть, схована в половнику. Що має грїшний чоловік робити? Коли вже таке на мою голову впало, то що дїяти! Не бере ся мене нїяка робота, відїйшла охота до житя, до господарства. Тьфу, на що воно менї? Взяв я, продав конята, гроші сховав, та й пропиваю по трохи. Най ідуть! Не стане тих, знов щось продам.

Бабич. Ой куме, куме, зле ти робиш!
Занадто собі до голови взяв таку дур-
ницю, та ізза такої негідниці добро
своє кєрваве марнуєш!

Микола. А на що-ж воно мені? Хиба
мені житє буде? Не буде, куме! Все
пропало! Вже мені господарем не
бути, так нехайже іде все! І поле
продам і хату продам, нехай іде.

Бабич. Говори, говори. Продам, кажеш.
А потому що буде?

Микола. Коли потому? Як потому? У
мене, куме, вже тепер потому. Вже
тепер по всьому. Дальше вже ні-
чого не буде. Нічогісїнько. Так цур
йому всему! (Виходить з фляшкою).

Перша жінка. Зовсїм знівечили чоло-
віка! Зовсїм з пантелику збили!

Друга жінка. Не много того розуму
в бідолахи було, тай той вплив.

Настя. Я би не знати що дала, що вона
його якимось зїлем упоїла.

Бабич. А найгірше шкода господарства.
Гарував чоловік, весь вік робив, аж
йому очи з голови лїзли, мучив ся, тер-
пів — ой Господи, кїлько натерпів
ся! Нарештї дохранав ся кусника
хлїба, жити-б та Бога хвалити та ді-
точок надїяти ся, а тут на тобі! Мов

пожар наскакує, мов грім з ясного неба.

Перша жінка. Говоріть, куме, говоріть! Кажете: дітий надіятись. Тото й уся біда в тім, що в них дітий нема. Як би у неї були діти, то вона б на таке не пустила ся. Скажу я слово й за неї.

Перший селянин. А я тому не вірю. Вже як котра жінка така вдасть ся, то ти її й ланцом до дому не прикуєш. І дітий покине.

Перша жінка. Не слухай того, куме, бігме не слухай! Діти — велика річ. Діти половина матери. Одна половина може би й рада піти, дозволити собі, а друга не пускає, кричить: А ми, мамо! А що з нас буде? І не пустануть тамтої половини.

Микола (входить з фляшкою і ставить її на столі). Ось вона! Ось наша радість! Ось одинока потіха. (Піднімає фляшку, телепає і знов ставить). Повна, вистане нам! Ану, кумове чесні, сусіди мої приємні — дай нам Боже здоров'я! (Наливає, це, і пускає чарку кружляти).

Бабич. Куме Миколо, гей куме!
Микола. Га!

Б а б и ч. А я би тобі, куме, щось сказав, та бою ся, щоб ти на мене не огнівав ся.

М и к о л а (сідає коло него, обнімає його за шию плачучи). Кажи, кумочку, кажи! Ти в мене найблизший сусіда, ти мій по-радник. Говори!

Б а б и ч. Ти, куме — не в гнів тобі ка-жучи — за надто мягкий, за надто податливий.

М и к о л а (хитає головою і тяжко зітхає). Ой так, так, занадто мягкий, занадто податливий.

Б а б и ч. А вони бачуть, що ти такий, та й тобі кіле на голові тешуть.

М и к о л а (хапає себе за голову). Ой тешуть, тешуть! Аж у мізку лупає! (Плаче).

Б а б и ч. Цить, куме, фе! Не плач! Не будь дитиною!

М и к о л а. Не бути дитиною? А то як?

Б а б и ч. Ти-б узяв ся до своєї жінки трохи острійше. Похрупостів би на неї, погрозив би, а то й ударив раз, другий. Знаєш, жінка так як коняка, любить батіг, а без него зовсім ледащіє.

М и к о л а. Ой, ледащіє, ледащіє.

Б а б и ч. Ну, і до сего Гурмана ти постав ся. Що то він завоював тебе, чи що?

Покажи йому, що ти в хаті господар. Закажи йому бувати у себе.

Микола. Ой, просив я його, та де тобі, ще й сьміє ся.

Бабич. Просив! Бій ся Бога, куме, хто-ж такої річи просить? Та то певно, що він просьби не послухає. А ти остро до него!

Микола. Ой, кумочку, боюсь я його! Страшний він такий, як кат.

Бабич. Фе, куме! Ти-ж чень не дитина. Чого тобі бояти ся? Адже він тобі нічого не може зробити!

Микола (випростовуєсь). Та то правда! Чого мені його бояти ся?

Бабич. Ти йому погрози, що підеш до суду на скаргу, що він тобі жити з жінкою не дає.

Микола. Та то правда! Адже і над ним є старший! На скаргу!

Бабич. Що в цілім селі соблазнь робить, сором на цілу громаду.

Микола. Га, таже за се тяжка кара!

Бабич. А ти думав як? Зараз його відси перенесуть! А ти вже собі потому

з жінкою даси якомсь раду. Коби лиш його відси мара взяла.

Микола. О, певно, що з нею я собі пораджу. Адже-ж ви, сусідоньки, знаєте, яка вона була добра, щира та вірна, заким його зла доля на мій дім навернула! До рани можна було її приложити, не то що! (Плаче).

Настя. Ти, куме, його до хати не пусти, ось що! Двері йому перед носом замкни. Ціпом по голові заїдь! Так би я на твоїм місці зробила!

Микола. Так, так, так! Ціпом по голові! Мундур на шкамате! Нехай мене скаржить! Я вже буду знав, як боронити ся!

Бабич. Нас, куме, на свідків клич. Ми посьвідчимо, як вони з тобою обходили ся!

Селяне. Так, так! Усі посьвідчимо! Його зовсім зі служби проженуть, а тобі нічого не буде!

Микола (схапує ся). Добре! Все зроблю, візьму на відвагу. Або що, хіба я не чоловік, не господар? Ану, випиймо, сусідв! Біг заплатить вам за раду. Побачимо, хто тут буде старший. (Пе і частує їх за чергою).

Ява друга.

Ті самі. Входить жандарм і Анна.

Жандарм (трохи підпитий). Го, го, го!
А тут що? Празник якійсь, комашня
чи поминки?

Микола. Та поминки, поминки спра-
вляю.

Жандарм. А по кім?

Микола. По собі самім. По своїй честі,
по своїм супокою, по своїм житю.

Жандарм (іде до стола — люде розступають ся
перед ним, він сідає, Анна також сідає на
припічку). Ага, ти бачу вже трохи тее...
язиком путаєш!

Микола. Як то путаю? Я не путаю, я
правду говорю! То ти, Михайле, мов
жите попутав, так що й кінця не
найду.

Жандарм. От, Миколо, не молов би-сь
дурниць, та й ще при чужих людях,
а радше частуй гостя!

Микола. Ой участував ти мене! Не та-
кого ти частунку від мене варт!

Жандарм (схапує ся і підступає до него).
Що ти говориш, що? Якого ча-
стунку?

Микола (плює йому в лице). **Ось якого, коли хочеш знати.**

Жандарм (б'є його кулаком у голову). **Ось тобі за се!** (Микола падає на землю. Люде кидають ся до Миколи, Анна до Михайла).

Анна. Михайле, **вспокій ся, що ти робиш?**

Жандарм. Я **спокійний і нічого більше не роблю, але плювати на себе не дам! Не бій ся, се йому не пошкодить. Троха свічки в очах стали, але се байка. Протверезить ся швидко. А я й так хотів із ним розумне слово поговорити.**

Микола (з трудом підносить ся, його садять на лаві). **Так ти ось як мені платиш за мою доброту?**

Жандарм. Не за доброту, Миколо! За доброту тільки Бог заплатить. А я за дурноту. За те, що ти плюєш на цісарський мундур.

Микола. Я не на цісарський мундур плюю, але на того огидника, що ганьбить образ Божий. Ти його знаєш? Михайла Гурмана!

Селяне. Так, так!

Жандарм (гне в собі злість). **Знаєте ви що, панове свідки, я тут хочу з Миколою розумне слово поговорити. Вас тут**

не потрібно. Може-б ви пішли собі до дідька?

Микола. Ні, сусіди! Сидіть, не відходьте! Я вас прошу. Я вас тут запросив, він не має права вас виганяти.

Жандарм (зіскакує і хапає за карабін). А я вам кажу, паниці погані, геть відси! Хто зараз не вступить ся, той ось тут кольбою в груди дістане. Марш! (Селяне і селянки сквапно виходять. Декотрі хрестять ся і плюють).

Ява третя.

Микола, жандарм і Анна.

Микола (прискакує до него). Яким ти правом сьмієш моїх гостей з моєї хати виганяти, га? До тебе прийшли? Твою горівку пили?

Жандарм (відтручує його на бік). Мовчи, дурню! Слухай, що я тобі буду казати. Сідай ось тут! (Микола неохітно сідає). Слухай, Миколо, що ти собі гадаєш?

Микола. Як то що?

Жандарм. Чого ти сам собі шкоду робиш? Роботу покинув, господарство занедбав, коні продав, та все тільки

з п'яницями водиш ся та своє добро розкидаєш? Чи то ладно так, га?

Микола. Ладнійше, ніж чужу жінку на гріх наводити.

Жандарм. Миколо, Миколо, не повинен би ти й згадувати про те.

Микола. Он як! Не повинен і згадувати, від чого серце рве ся і голова тріскає? Спасибі за ласку. А скажи ти мені, Михайле, про що я маю згадувати? Для кого маю дбати? На кого робити?

Жандарм. Хоч би на себе самого.

Микола. Не бій ся, на себе самого я дбаю! Продаю, роздаю, розкидаю, пропиваю те, що мені непотрібне, а беру лиш те, що мені потрібне. А потрібне мені тепер лиш одно — ось що! (Телепає фляшкою).

Жандарм. Фе, Миколо, стидай ся!

Микола. Я маю стидати ся! Ха, ха, ха!

А ти стидавш ся? А отся негідниця стидає ся, що по селу раз-у-раз з тобою волочить ся? Ви маєте стид?

Жандарм. Зась тобі до нас.

Микола (зриває ся). Кому зась? Мені?

А ти хто тут? Яке ти право маєш мені заськати?

Жандарм (силою саджає його назад). Ну, ну, не решети ся! Я тобі скажу, яке я маю право. Слухай, Миколо! Ти знаєш, хто я був колись, ще там, у нашій селі?

Микола. А хто? Урвитель, забіяка.

Жандарм. Брешеш, друже мій. Я був чесний парубок, може троха за горячий, за палкий. Але кривди я не любив, неправди не міг знести — і то було моє нещастя.

Микола. Було дещо й більше.

Жандарм. Правду кажеш. І я тобі зараз скажу, що ще причинило ся до мого нещастя. Я полюбив отсю бідолаху, Анну, сироту, поштуркувану та кривджену нелюдами братами. Ся любов була моїм одиноким найдорожшим скарбом, вона могла би була з мене зробити доброго, порядного чоловіка. А ти, Миколо, ти до спілки з тими нелюдами вкрав мені те одиноке щастя.

Микола (зриває ся). Я? Вкрав тобі...(Хапає себе за голову). Господи, що се зо мною? Чи весь сьвіт до гори ногами перевертає ся? Я, втоптаний у болото, обдертий з чести, супокою і поваги,

зруйнований, зарізаний без ножа — я по твоєму виходжу ще й злодієм?
Жандарм. Не хапай ся за голову, Микола! Адже твоє сумління само тобі каже, що моя правда.

Микола. Ні, брешеш! Я її не силував!
Вона ще вдячна мені була...

Жандарм. Адже бачиш її вдячність.

Микола. Вороже, се ти її звів, одурив, причарував!

Жандарм. Ти мав три роки часу причарувати її до себе. Чому сего не вчинив?

Микола. Бо я не чарівник — ось чому!

Жандарм. Бо ти віхоть, а не чоловік, — ось чому!

Микола. Хто віхоть? Я віхоть?

Жандарм. А вже-ж не я.

Микола. Отже я зараз покажу тобі, що я не віхоть. Марш мені з хати! (Хапає його за плечі).

Жандарм (відтручує його). Іди спати, Микола! Ти троха паний.

Микола. Паний, чи не паний, не твоя річ. Але ти мені геть із хати забирай ся!

Жандарм. Отже не вступлю ся. Тут і заночую, коли мені схоче ся.

Микола (лагідно). Вступи ся, Михайле!
Не доводи мене до лютости.

Жандарм (лагідно). І не доходи до лютости, небоже, се не здорово. А я справді у тебе заночую. А завтра оба разом поїдемо до міста.

Микола. Оба разом? По що?

Жандарм (виймає папір і показує). Ади, знаєш отсей папір?

Миколм. Чорти б його знали, а не я!

Жандарм. То зле, Миколо! Не вадило-б тобі його знати. Тут і про тебе дещо написано.

Микола. А що там про мене написано?

Жандарм. Наказ із суду, аби тебе приставити. Я ще нині маю його доручити війтови. Там знов на тебе в суді щось наговорили.

Микола. Га, Юдо! Так ти знов з того боку підомною рнеш? Зовсім мене доконати хочеш! (Вириває йому з рук папір і рве на кусні). На, маєш, маєш, маєш!

Жандарм. Дурню, і що ти зробив? Чи ти знаєш, що тобі буде за се?

Микола. Не мені, а тобі.

Жандарм. Ні, тобі! На маєш, раз!
(Бе його в лице). Се на завдаток! На маєш два! (Замахує ся).

Микола (хапає карабін). На тобі також раз! (Кидає ся на Михайла).

Анна (кидає ся між них). Миколо, на бік!

Микола (відтручує її). Ти сама на бік!

Жандарм. Пусти його, Анно! Я його і так не бою ся. (Хапає за карабін, хоче вирвати Миколі). Пусти, дурню! З тим не жартуй!

Микола. Ось тобі мій жарт! (Пускає карабін, хапає сокиру і втоплює в груди жандармови. Той падає).

Анна. Господи! Що з тобою, Михайле? (Кидаєсь до него).

Жандарм (вхопив ся рукою за груди, з котрих бухає кров). А, се так! Нічого! Нічого мені не треба.

Анна. Кров! Кров! Ти ранений, Михайле, забитий! Голубчику! Де рана?

Жандарм. Нічого, Анно, нічого! Се лиш жарт був. Трохи поболить та й перестане. Годі, Миколо! Чого став, та й трусиш ся? Дай руку!

Микола (кидає сокиру). Та... та... невже воно нічого?

Микола (слабше). Дай руку! (Простягає йому закровавлену руку, Микола дає свою). Спасибі тобі! Ти зробив мені при-

слугу, і я не гніваюсь на тебе! Я хотів і сам собі таке зробити, та якось рука не підняла ся.

Анна. Михайле, серце мое, скажи що тобі? Де в тебе рана?

Жандарм. Кажу тобі, що мені зовсім добре. Навіть і лків не треба! А ось і свідки! Ну, слава Богу! Слава Богу!

Ява четверта.

Ті самі, вїйт, Бабич, Настя, селяне.

Вїйт. Гей! А тут що такого? Хто тут галасує?

Настя. Ой лишенько! Шандар забитий.

Вїйт. Невже неживий? Миколо, Анно! Що се таке? Говоріть, чого стоїте, як остовпілі?

Жандарм (слабо). Пане вїйте! Дайте їм спокій! Вони не винні! Я... я сам...

Вїйт. А тобі що таке стало ся? По що на себе руки наложив?

Жандарм. Так було треба. То моя річ.. Анно! Миколо... будьте здорові.. і простіть. (Умирає).

А н н а (кидаєть ся до трупа). Михайле, Михай-
лику! На кого ти мене покидаєш?
Що я без тебе на світі зачну?

М и к о л а. Анно, спокій ся, хибачи ти не
маєш для кого жити?

Заслона спадає.

-3542